

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

STUDII DE SECURITATE ȘI APĂRARE

Volumul 2

Autori: Constantin MOȘTOFLEI
Petre DUȚU
Alexandra SARCINSCHI

Editura Universității Naționale de Apărare
București, 2005

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Studii de securitate și apărare / coord.: dr. Constantin Moștoflei, dr. Nicolae Dolghin. - București : Editura Universității Naționale de Apărare, 2005-
vol.
ISBN 973-663-146-X

Vol. 2/Constantin Moștoflei, Petre Duțu, Alexandra Sarcinschi. - 2005. – Bibliogr. - ISBN 973-663-163-X

I. Moștoflei, Constantin (coord.)
II. Dolghin, Nicolae (coord.)
III. Duțu, Petre
IV. Sarcinschi, Alexandra

355.45(498)(075.8)

Toate drepturile sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare

*Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al
Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate*

ISBN 973-663-146-X
ISBN 973-663-163-X (Vol. 2)

CUPRINS

ELEMENTE NOI ÎN STUDIUL SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE –

Alexandra SARCINSCHI	7
1. Securitatea – evoluția unui concept	8
1.1. Definirea securității. Teorii și curente de gândire	8
1.2. Definirea securității de către organizațiile internaționale	14
2. De la concept la om, ca subiect al securității naționale și internaționale	22
2.1 Calitatea vieții – cel mai important aspect al securității individului uman	23
2.2 Securitatea individului uman în mediul social	28
3. Reprezentarea socială a securității – propunere pentru o altă abordare în studiile de securitate	29
3.1. Teoria reprezentărilor sociale – privire de ansamblu	30
3.2. Reprezentarea socială a securității	35
4. Concluzii	43

DETERMINĂRI SOCIALE, PSIHOSOCIALE ȘI JURIDICE ALE MISIUNILOR ARMATEI ROMÂNIEI –

dr. Petre DUȚU, Alexandra SARCINSCHI	53
1. Armata și statul	53
2. Determinările misiunilor Armatei României	60
2.1. Determinări sociale ale misiunilor armatei	60
2.2. Determinări psihosociale ale misiunilor armatei	67
2.3. Determinări juridice ale misiunilor armatei	71
3. Concluzii	75

APĂRARE COLECTIVĂ ȘI APĂRARE NAȚIONALĂ –

dr. Constantin MOȘTOFLEI, Dr. Petre DUȚU	81
1. Apărarea națională, apărarea comună și apărarea colectivă – activități complexe și permanente	84
1.1. Apărarea – activitate umană complexă	84
1.2. Caracteristici definitorii ale apărării comune și colective	91
2. Apărarea colectivă: sistem deschis	96
3. Apărare națională și apărare colectivă – realități corelate	101
3.1. Apărarea națională: realitate dinamică	102
3.2. Apărarea națională și apărarea colectivă – realitate și percepție socială în România	104
4. Concluzii	110

INTRODUCERE

Volumul al doilea din ciclul „Studii de securitate și apărare” reunește în paginile sale trei teme importante prin stringenta lor actualitate, rod al strădaniei cercetătorilor științifici Constantin Moștoflei, Alexandra Sarcinschi și Petre Dușu din Centrul de Studii Strategice de Securitate și Apărare. Cele trei materiale se intitulază: „Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale”, care este o abordare oarecum nouă a securității din perspectiva reprezentării sociale. Construcțiile de securitate trebuie să aibă la bază omul, atât în analizele și prognozele de securitate națională, cât și în cele de securitate internațională. De altfel, în literatura de specialitate își face loc tot mai mult un viguros curent de opinie ce subliniază că există securitate umană a individului și securitate umană globală, iar acestea se cer promovate și apărute de riscurile și amenințările actuale; „Determinări sociale, psihosociale și juridice ale misiunilor Armatei României” face o analiză pertinentă și profundă a principalilor factori care conduc la stabilirea misiunilor armatei în societatea românească. Totodată, se insistă, în mod convingător pe rolul complex pe care instituția militară îl are și îl va avea, mult timp de aici încolo, într-o societate democratică, mai ales în prezervarea și promovarea valorilor sale perene; „Apărare colectivă și apărare națională” oferă o imagine clară și sintetică a ceea ce înseamnă apărare națională, apărare comună și apărare colectivă, toate percepute ca activități complexe și permanente în contextul tendințelor integratoare actuale. În același timp, autorii evidențiază caracteristicile definitorii ale fiecărui tip de apărare, făcând distincția între apărarea națională a unui stat membru al unei alianțe politico-militare semnificative și apărarea națională a unui stat ce nu aparține nici unui sistem

de apărare comună sau colectivă și care trebuie să garanteze și să asigure securitatea cetățenilor săi singur.

Lumea în care trăim se află într-un amplu proces de transformare, pe toate planurile - economic, politic, cultural, informațional, social, militar -, ceea ce o face vulnerabilă la o gamă sporită de riscuri și amenințări. De aceea, fiecare om dorește să știe mai mult și mai exact despre această stare de lucruri. Un posibil răspuns la această așteptare umană firească îl constituie materialele cuprinse între coperțile prezentului volum. Sperăm ca aceste studii, prin idei și mod de structurare, prin stil și limbaj folosite, prin analiza întreprinsă, vor oferi celor interesați informații pertinente despre unele din problemele actuale ale securității și apărării naționale și, nu numai.

**ELEMENTE NOI ÎN STUDIUL
SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE
Alexandra SARCINSCHI**

Necesitatea reevaluării permanente a metodologiei analizei de securitate derivă atât din „inovațiile paradigmatică” apărute de-a lungul timpului, cât și din transformarea mediului național și internațional de securitate. În acest context, exemplul clasic este cel al perioadei încheierii Războiului Rece. Astfel, înainte de acest moment, problema dimensiunii economice a securității a fost considerată adiacentă problemei centrale, aceea a securității militare. În prezent, studiile de specialitate încearcă să infirme această teorie prin abordarea naturii multifacetate a securității naționale și internaționale. Schema dinamicii sociale ce antrenează transformarea este simplă: modificarea circumstanțelor externe determină modificarea practicilor sociale, care, la rândul lor, transformă prescripțiile condiționale și, în final, prescripțiile absolute¹. Schema reflectă legătura dintre reprezentările sociale și schimbările sociale, evoluția istorică a societății. Evenimentele ating grupurile sociale și implică subiecții acestora, constituind o miză ce nu poate fi neglijată.

Scopul prezentului studiu nu este numai de a realiza o trecere în revistă a curenților și școlilor de gândire existente, fără de care nu putem înțelege fenomenul analizat, ci, în

¹ Conform lui Claude Flament (Flament, Claude, *Pratiques et représentations sociales*, în Beauvois, J.L.; Joulé, R.V.; Monteil, J.M., „Perspectives cognitives et conduites social” (vol. I), Fribourg, Delval, 1987), procesul de transformare are loc după cum practicile noi sunt în contradicție sau nu cu vechea reprezentare, însă și în funcție de maniera în care este percepută modificarea. Astfel, dacă subiectul consideră că schimbarea petrecută în mediul său este ireversibilă, atunci și procesul de transformare a reprezentării este inevitabil.

principal, de a propune o nouă abordare a studiului securității, în care să se țină seama, pe de o parte, de complexitatea acestui concept raportat la natura umană, și, pe de altă parte, de evoluțiile mediului de securitate național și internațional.

1. Securitatea – evoluția unui concept

1.1. Definirea securității. Teorii și curente de gândire

Studiile de securitate din anii ‘70, deși nu au luat amploare în acea perioadă, sunt deosebit de importante pentru a înțelege evoluția ulterioară a acestui domeniu: este prima dată când, fără a face referire la sfârșitul Războiului Rece, specialiștii în științe umane au avansat ideea că sistemul internațional va fi supus, în viitorul apropiat, unui proces amplu de transformare radicală. Specialiști – printre care Immanuel Wallerstein, John Meyer și Albert Bergesen² – au evidențiat importanța combinării analizei puterii și bunăstării cu cea a elementelor culturale și de suveranitate ale statului. De exemplu, Wallerstein afirma că, datorită dinamismului său inerent, economia capitalistă va căuta să se integreze și în blocul socialist. Această idee a deschis o nouă cale pentru cercetare, distincția anarhie internațională – guvernare mondială devenind desuetă. Chiar dacă nu toți politologii sunt de acord, sfârșitul Războiului Rece a confirmat teoria de la sfârșitul anilor ‘70, înlocuind temerea declanșării unui conflict nuclear între cele două mari puteri cu riscuri, pericole și amenințări concrete la adresa securității naționale și internaționale: confruntări etnice, inițierea unui proces dificil și îndelungat de tranziție economică în statele fost-comuniste, creșterea numărului imigranților și al refugiaților, degradarea accentuată a mediului, sporirea importanței apartenenței culturale și religioase în relațiile internaționale, integrarea în structurile europene și euroatlantice a țărilor central și est-

² Apud Katzenstein, Peter J. (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996.

europene etc. Toate aceste tendințe au generat nevoia de a lărgi și adânci înțelesul conceptului de *securitate*. De la conceptele de *pace pozitivă*, enunțat de Johan Galtung³, și *pace stabilă*, al lui Kenneth Boulding⁴, și de la definiția lui Walter Lippmann, publicată în 1962 în studiul „*Discord and Collaboration. Essays on International Politics*”⁵, care afirma că „o națiune este în siguranță în măsura în care nu se află în pericolul de a trebui să sacrifice valori esențiale, dacă dorește să evite războiul și, poate, atunci când este provocată, să și le mențină, obținând victoria într-un război”, definiția securității a suferit multe modificări, astfel:

- Ian Bellany scrie că „securitatea, în sine, este o relativă absență a războiului” combinată cu un nou introdus factor psihologic, reprezentat de „o relativ solidă convingere că nici un război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu o înfrângere”⁶;

- Laurence Martin subliniază dimensiunea economică: „securitatea este asigurarea bunăstării viitoare”⁷. În anii '60, bunăstarea era considerată ca fiind rezultatul direct și neproblematic al creșterii economice, însă teoriile sociale și economice ulterioare au infirmat această ipoteză, considerând că la fel de importanți sunt și factorii culturali și psihologici;

- ilustrând explozia numărului studiilor lingvistice din anii '80-'90, Ole Waever definește securitatea „drept ceea ce se

numește în teoria limbajului un act de vorbire ... afirmarea însăși constituie actul ... Pronunțând <securitate>, un reprezentant al statului deplasează cazul dinspre particular spre o zonă specifică, pretinzând un drept special de a folosi toate mijloacele necesare pentru a bloca această evoluție”⁸.

Se observă că fiecare definiție poate fi plasată într-un anumit context istoric. Problemele de securitate nu sunt fixe, ci, din contra, s-au schimbat de-a lungul timpului. De exemplu, la începutul secolului XX, politicile pronataliste erau considerate a fi cele mai bune modalități de întărire a puterii și securității naționale. În perioada interbelică, teoria eugeniei sociale a marcat o tranziție parțială de la numărul populației la calitatea acesteia, tot ca măsură a puterii și securității naționale. După anul 1945, s-a produs o schimbare dramatică în percepția politicilor de control a populației: specialiștii nu le-au mai considerat a fi sursa securității, ci a bunăstării. În anii Războiului Rece, securitatea a fost definită în termeni militari, oglindind astfel principalele preocupări ale celor două blocuri opozante. În perioada imediat următoare, a fost lărgită sfera de cuprindere a conceptului, fiind incluse și dimensiuni nonmilitare: politică, economică, socială, ecologică.

Definițiile prezentate nu fac altceva decât să evidențieze câteva dintre caracteristicile securității, însă nici una dintre ele nu pare a fi completă. De vreme ce diferitele curente și școli de gândire sugerează definiții diverse ale securității naționale și internaționale, dezacordurile și debaterile aprinse sunt inerente, fiecare parte considerând că teoria proprie este cea optimă. În continuare, vom face o scurtă trecere în revistă a principalelor curente de gândire care s-au aplecat, de-a lungul timpului, asupra studiului securității.

Pozitivismul promovează studiile strategice și studiile de securitate, descrise de către criticii curentului drept abordări

³ Galtung, Johan, *Violence, Peace, and Peace Research*, în „Peace: Research, Education, Action. Essays in Peace Research. Volume 1”, Copenhagen: Christian Ejlers Forlag, 1975, pp. 109-134.

⁴ Boulding, Kenneth, *Stable Peace*, Austin: University of Texas Press, 1978.

⁵ Apud Buzan Barry, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000.

⁶ Bellany, Ian, *Către o teorie a securității naționale*, 1981, apud Buzan, Barry, *op. cit.*, 2000.

⁷ Martin, Laurence, *Poate exista securitate națională într-o epocă nesigură?*, 1983, apud Buzan, Barry, *op. cit.*, 2000.

⁸ Waever, Ole, *Securitatea ca act de vorbire: analiza politică a unui cuvânt*, 1989, apud Buzan, Barry, *op. cit.*, 2000.

obiective, care nu pun probleme, ale ontologiei și epistemologiei securității. Specialiștii fac totuși distincția între abordarea tradiționalistă în studiile de securitate, cu o viziune centrată pe stat și pe dimensiunea militară, și abordarea vastă a securității, ce dorește să lărgască agenda de securitate prin analiza problemelor militare și nonmilitare.

Constructivismul se bazează pe credința că lumea este produsul interacțiunii sociale, ce poate fi măsurată și analizată cu mijloace științifice specifice. Această formă de constructivism social folosește, în studiul securității, ontologia subiectivă și epistemologia obiectivă, cu alte cuvinte afirmă că lumea este construită social și poate fi măsurată și analizată.

Postmodernismul este caracterizat de o mare diversitate a studiilor de securitate. Metodologia aferentă acestui curent de gândire este construită în jurul credinței că lumea este produsul interacțiunii noastre sociale și nu poate fi măsurată și analizată cu ușurință din cauza naturii contestate a cunoașterii (ontologie și epistemologie subiective). Rezultatele studiilor postmoderniste ridică multe întrebări referitoare la rolul pozitivismului în studiul securității, din mai multe puncte de vedere: metodologic, istoriografic, epistemologic, ontologic și normativ. Adepții postmodernismului împărtășesc preocupările constructiviștilor referitoare la ambiguitatea ontologiei pozitive în studiile de securitate. Analiztii postmoderniști nu pregetă să reconsidere critic atât poststructuralismul (Simon Dalby, Jef Huyysmans), cât și postmodernismul reprezentat de Michael Dillon și David Campbell.

Între toate aceste curente de gândire se remarcă Școala de la Copenhaga, ai cărei reprezentanți - Barry Buzan, Ole Wæver și Jaap de Wilde - sunt adepții lărgirii sferei de definire a securității. Răspunzând acuzațiilor aduse de tradiționaliști, care afirmau că acest nou model este incoerent, reprezentanții Școlii oferă o metodă operațională constructivistă, ce presupune, pe de o parte, încorporarea principiilor

tradiționaliste, iar, pe de altă parte, eliminarea frontierei artificiale dintre securitate și economie și propunerea unor noi modalități de studiu a interrelaționării domeniilor vieții sociale. Securitatea este definită în funcție de perceperea amenințării la adresa existenței unui obiect de referință ce este puternic valorizat. Acesta face parte dintr-o mulțime vastă, ce poate include: actori nonstatali, principii abstracte și chiar natura, în sine. De asemenea, sursa amenințării poate fi identificată în statele agresive, tendințele sociale negative sau în diversitatea culturală. În consecință, în concepția Școlii de la Copenhaga, amenințările se pot manifesta într-o varietate de contexte politice sau domenii ale vieții: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic etc. În opinia specialiștilor danezi, studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea și evaluarea celor mai importante măsuri de „securizare” inițiate de actorii principali ai vieții sociale. Ei ilustrează acest cadru de analiză prin aplicarea sa atât în domeniul militar, cât și în cele nonmilitare ale securității, iar rezultatul constă într-o „hartă” a problemelor contemporane ale securității, fiecare fiind identificată în funcție de patru variabile: caracteristica spațială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic, economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, actori societali, organizații internaționale) și natura obiectului de referință (state, națiuni, principii, mediul înconjurător).

În prezent, dintre preocupările în domeniul studiului securității se remarcă cea a lui James N. Rosenau, care realizează o interesantă corelație între teoria complexității, a haosului și conceptul de securitate⁹. Teoria complexității reprezintă o modalitate de investigare a dinamicii sistemelor nonlineare, ce nu este complementară metodelor lineare

⁹ Rosenau, James N., *Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs*, Conference on Complexity, Global Politics, and National Security, RAND Corporation, 1996.

destinate măsurării unei lumi neregulate (de exemplu, statistica). Sistemele nonlineare au următoarele caracteristici:

- intrările (inputs) și ieșirile (outputs) nu sunt proporționale;

- întregul nu este egal, din punct de vedere cantitativ, cu suma părților sale și, din punct de vedere calitativ, nu este identificabil prin caracteristicile elementelor componente;

- înlănțuirea cauză – efect nu este evidentă;

- fenomenele din acest mediu nu sunt previzibile, dar, în interiorul granițelor proprii, se auto-organizează.

Alvin M. Saperstein scria, în studiul „*Complexitate, haos și politica de securitate națională: metafore sau instrumente?*”¹⁰, că interacțiunile dintre statele-națiune, inclusiv războiul, sunt similare interacțiunilor dintre particule, ce sunt studiate de fizică. Din această perspectivă, el analizează succint cele două războaie mondiale. În Europa premergătoare primului război mondial, asasinarea a doi oameni, în Balcani, a fost de ajuns pentru a declanșa un carnagiu, care a implicat un întreg continent, a dus la pierderi uriașe de vieți omenești, a modificat națiuni și guverne. În Europa de după cel de-al doilea război mondial, uciderea a sute, chiar mii, de oameni, tot în Balcani, nu a influențat restul lumii la același nivel, consideră autorul. În primul caz, o schimbare redusă a parametrilor sistemului a condus la transformarea majoră a acestuia (dacă sistemul ar fi fost unul matematic sau fizic, ar fi putut fi aplicată definiția haosului). În cel de-al doilea caz, perturbațiile s-au diminuat, pe măsură ce s-au disipat în sistem (indicator al existenței unui sistem matematic sau fizic stabil).

În același timp, James Rosenau studiază evoluția mediului internațional de securitate, înainte și după Războiul Rece, prin prisma aceleiași teorii a complexității¹¹. Principala

¹⁰ Saperstein, Alvin M., *Complexity, Chaos, and National Security Policy: Metaphors or Tools?*, Conference on Complexity, Global Politics, and National Security, RAND Corporation, 1996.

¹¹ Rosenau, James N., *op. cit.*, 1996.

concluzie este că, după Războiul Rece, se naște o nouă epocă, o epocă a multiplelor contradicții: sistemul internațional este mai puțin dominant, dar mai puternic; statele se transformă, dar nu dispar; suveranitatea statului este erodată, dar puternic valorizată; granițele nu permit trecerea intrușilor, dar sunt caracterizate de un grad crescut de porozitate etc. Din analiza acestor contradicții rezultă o serie de interogații complexe: cum poate fi evaluată o lume caracterizată de ambiguitate? Cum poate fi studiat un spațiu politic aflat într-o continuă transformare, în care, simultan, unele dimensiuni se erodează, iar altele se întăresc? Cum pot fi reconceptualizate politicile de securitate națională, astfel încât să includă noțiuni diferite, precum identitate, afiliație și teritorialitate? Rosenau afirmă că limpezimea unor asemenea întrebări, dar și incertitudinea pe care o generează, întăresc convingerea că suntem adânc implicați într-un proces de transformare epocală, proces susținut de o nouă viziune asupra lumii și, implicit, asupra mediului de securitate. În miezul acestei viziuni se află convingerea că ordinea care caracterizează familiile, comunitățile, țările și sistemul global, se bazează pe contradicții, ambiguități și incertitudini.

Cu toate că această abordare a studiului securității este deosebit de interesantă, până în prezent, nu a fost făcută publică o metodologie clară de analiză. Într-adevăr, lumea este caracterizată de contradicții și incertitudini, însă scopul paradigmelor lineare existente nu este unul radical reduționist, ci doar de a simplifica complexitatea pentru a o înțelege.

1.2. Definirea securității de către organizațiile internaționale

Dincolo de toate aceste curente de gândire, securitatea rămâne, totuși, o problemă esențială a existenței societății umane, iar definirea sa este subiectul cel mai important și în documentele oficiale ale unor organizații internaționale.

Organizația Națiunilor Unite

ONU, în *Carta Națiunilor Unite*¹², afirmă:

„Capitolul I, art. 2: Toți membrii trebuie să își rezolve disputele internaționale prin mijloace pașnice, într-o manieră în care pacea, securitatea și justiția internaționale nu sunt puse în pericol.

Toți membrii trebuie să se abțină, în relațiile lor internaționale, de la amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat sau în orice altă manieră care contravine scopurilor ONU.

Nimic din prezenta Cartă nu trebuie să autorizeze ONU să intervină în probleme ce țin în esență de jurisdicția internă a oricărui stat, nici nu trebuie să inițieze asemenea pretenții de acord întemeiate pe prezenta Cartă; acest principiu nu trebuie să prejudicieze aplicarea măsurilor de impunere din Capitolul VII.”

„Capitolul VII, art. 51: Nimic din conținutul acestei Carte nu trebuie să prejudicieze dreptul inalienabil la autoapărarea individuală sau colectivă în condițiile în care un atac armat are loc împotriva unuia dintre membrii ONU, până când Consiliul de Securitate ia măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. [...]”

Ultimii ani sunt marcați de dorința ONU de a reanaliza și reformula conceptul de securitate. În acest sens, Secretarul General a organizat, în 2003, un panel format din 16 specialiști din diverse țări, a cărui principală sarcină a fost de a formula și recomanda măsuri clare și eficiente pentru acțiunile colective, pe baza unei analize riguroase a viitoarelor amenințări la adresa păcii și securității¹³. Este evident că evoluția mediului de securitate la începutul secolului XXI a adus în prim-plan un

anumit grad de diviziune între membrii ONU în ceea ce privește principiile fundamentale ale păcii și securității internaționale: prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă, combaterea terorismului internațional, criteriile pentru folosirea forței și rolul Consiliului de Securitate, conceptul de „război preventiv”, rolul și statutul ONU într-o lume cu o singură superputere etc. Mai mult, dezbaterile au vizat și definiția securității: unii specialiști avertizează asupra pericolului de lărgire excesivă a ariei de definire a conceptului, în timp ce alții subliniază că securitatea, în ultimă instanță, are ca obiecte de referință indivizii umani și problemele ce le afectează viața cotidiană. În acest context, experții ONU optează pentru o definiție a securității ce include două categorii de riscuri, pericole și amenințări la adresa sa:

- de tip „hard”, precum terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele intra și interstatale etc.;

- de tip „soft”: sărăcia extremă, incultura, șomajul, bolile contagioase, degradarea mediului, extremismul religios, violarea drepturilor omului etc.

Nici această definiție nu întrunește consensul specialiștilor, principalul dezacord vizând importanța ce trebuie dată fiecărui tip de risc, pericol, amenințare. Totuși, ONU a decis ca acestor două categorii să li se acorde prioritate egală.

Dorința ONU de a reforma atât principiile de bază, cât și propria structură organizațională, derivă din schimbarea radicală a sistemului relațiilor internaționale, ceea ce a „zguduit” însăși fundația securității colective și a subminat încrederea în răspunsurile colective la problemele și provocările comune. Același proces de transformare a mediului de securitate a influențat și evoluția celorlalte organizații internaționale de securitate.

¹² *Carta Națiunilor Unite*, <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html>.

¹³ Secretarul General al ONU, *Letter to the President of the UN General Assembly*, 4 nov. 2003, <http://www.un.org>.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord

NATO, încă de la înființare, prin *Tratatul Nord-Atlantic*¹⁴, definește conceptul de securitate astfel:

„Art. 2: Părțile vor contribui la dezvoltarea continuă a relațiilor internaționale de pace și prietenie prin consolidarea instituțiilor libere, prin facilitarea unei mai bune înțelegeri a principiilor pe baza cărora sunt fondate aceste instituții și prin promovarea condițiilor de asigurare a stabilității și bunăstării. Ele vor căuta să elimine conflictele din politicile lor economice internaționale și vor încuraja colaborarea economică bilaterală sau multilaterală.”

„Art. 3: Pentru a îndeplini mai eficient obiectivele acestui Tratat, Părțile, separat sau împreună, prin intermediul auto-ajutorării și al sprijinului reciproc continue, își vor menține și își vor dezvolta capacitatea individuală și cea colectivă de rezistență în fața unui atac armat. Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor și, în consecință, sunt de acord ca, dacă are loc un asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la auto-apărare individuală sau colectivă recunoscut prin Articolul 51 din Carta Națiunilor Unite, va sprijini Partea sau Părțile atacate prin efectuarea imediată, individual sau de comun acord cu celelalte Părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru restabilirea și menținerea securității zonei nord-atlantice. Orice astfel de atac armat și toate măsurile adoptate ca rezultat al acestuia vor trebui raportate imediat Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după ce Consiliul de Securitate va adopta măsurile necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale.”

„Art. 8: Fiecare Parte declară că nici una din obligațiile internaționale, aflate în vigoare la un moment dat

¹⁴ *Manualul NATO*, Biroul de Informații și Presă al NATO, Bruxelles, 2001.

între ea și oricare din celelalte Părți sau un al treilea stat, nu este în contradicție cu prevederile prezentului Tratat și se angajează să nu își asume nici o obligație internațională aflată în conflict cu acest Tratat.”

Începutul de secol XXI a determinat NATO să reevalueze definiția securității. Apărarea colectivă rămâne principala misiune a Alianței¹⁵, însă riscurile, pericolele și amenințările cu care se confruntă NATO s-au schimbat substanțial, vorbindu-se, în prezent, despre: cooperare cu alte organizații de securitate, extindere, întărire a legăturilor transatlantice, gestionare a crizelor, misiuni non-Articol 5, lupta împotriva terorismului, întărirea securității și stabilității în diverse regiuni ale lumii, specializare de rol etc. În acest context, NATO subliniază indivizibilitatea securității internaționale: evoluția unei regiuni afectează evoluția altora, iar vechiul concept de securitate (capacitatea de apărare a teritoriului) este insuficient pentru a ilustra complexitatea lumii. Sfera de definire a conceptului de securitate al NATO a fost actualizată în cadrul lucrărilor summit-ului de la Istanbul (iunie 2004), fiind subliniate următoarele obiective ale organizației: apărarea colectivă; aplicarea principiului indivizibilității securității aliate; crearea unui „pod multilateral” peste Atlantic; contracararea amenințărilor la adresa teritoriului aliaților, oricare ar fi sursa acestora¹⁶. În concluzie, considerând că provocările la adresa securității sunt globale, NATO optează pentru *cooperare globală*, ca unic răspuns eficient.

¹⁵ Heads of State and Government, *The Istanbul Declaration. Our Security in a New Era*, North Atlantic Council, Istanbul, 28 iunie 2004, <http://www.nato.int>.

¹⁶ Heads of State and Government, *The Istanbul Declaration. Our Security in a New Era*, The Meeting of The North Atlantic Council in Istanbul on 28 June 2004.

Uniunea Europeană

Unul dintre cei mai importanți parteneri ai NATO este, în prezent, Uniunea Europeană. În ultimul deceniu, UE s-a confruntat cu necesitatea de a completa, printr-o strategie de securitate proprie, obiectivele *Tratatului de la Maastricht*¹⁷. Astfel, la sfârșitul anului 2003, a fost lansată *Strategia de Securitate Europeană*, document ce are ca punct de pornire premisa ce afirmă că răspunsul la riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității europene trebuie adaptat fiecărui tip al acestora, aplicându-se o strategie multifacțată și o abordare comprehensivă. Strategia Solana, așa cum mai este denumit acest document, identifică unele amenințări, dar și vulnerabilități, pe care, însă, le enumeră, fără a le explica. Acestea derivă din dezvoltările politice, economice, demografice, ecologice, științifice și tehnologice și nu sunt neapărat exploatate împotriva unei țări sau a unui actor internațional anume. Astfel, Strategia identifică drept vulnerabilități: încălzirea globală și dependența energetică a Europei, dar și elemente ce pot fi categorisite mai degrabă riscuri și pericole (sărăcia, foametea, eșecul creșterii economice etc.). În ceea ce privește amenințările, acestea sunt prezentate mult mai clar: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, statele eșuate, crima organizată, atitudinea ostilă față de expatriații europeni, atacurile împotriva principalelor linii de comunicații, atacurile împotriva forțelor europene de menținere și/sau reconstrucție a păcii etc.

Dezbateră asupra ordinii importanței acestor elemente este valabilă și în cazul Uniunii Europene. Unele vulnerabilități și amenințări pot afecta întregul sistem internațional, însă altele vizează doar nivelurile zonal și regional. O altă problemă

¹⁷ Obiectivele Tratatului de la Maastricht sunt: stabilirea unei piețe comune, a unei uniuni monetare și a unei politici comune; promovarea dezvoltării armonioase, echilibrate și durabile a activităților economice în ansamblul Comunității.

nerezolvată este aceea a riscurilor și provocărilor ce pot deveni amenințări. Cu toate că nediferențierea poate duce la o abordare strategică complet diferită, documentul nu face delimitări conceptuale evidente. Strategia își definește clar principalele obiective: lupta împotriva terorismului, a proliferării armelor de distrugere în masă, crimei organizate, conflictelor violente și instabilității din vecinătatea Uniunii; combaterea sărăciei extreme, foametei și bolilor endemice; crearea unui „cerc de bună guvernare” în perimetrul Mediteranei și al frontierelor estice (din Orientul Mijlociu până în Caucaz, prin Balcanii Vestici)¹⁸. Concepția europeană asupra securității este subliniată și de *Declarația Comună pentru Integrarea Apărării Europene* (2004)¹⁹, ce subliniază rolul cooperării și consensului în realizarea și conservarea securității (realizarea consensului asupra rolurilor și responsabilităților din cadrul structurilor NATO și UE și a unor planuri comune de dezvoltare a capacităților necesare implementării Forței de Răspuns a NATO și a grupărilor de luptă interarme ale UE).

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

OSCE, la nivel regional, își propune să joace un rol din ce în ce mai important în noua arhitectură europeană, prin realizarea următoarelor obiective: prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor; controlul armamentelor și dezarmarea; sporirea încrederii și a securității; cooperarea în plan economic, cultural, umanitar și ecologic; conceptualizarea unui nou model de securitate în zona sa de responsabilitate²⁰. Concepția de securitate a OSCE este prezentată în *Carta pentru Securitate Europeană*²¹:

¹⁸ *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy*, Bruxelles, 2004.

¹⁹ Initiative for a Renewed Transatlantic Partnership, *Joint Declaration on European Defense Integration*, August 19, 2004.

²⁰ Vezi Actul Final de la Helsinki și Declarația de la Lisabona.

²¹ *Carta pentru Securitate Europeană*, <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999summits/istachart99e.htm>.

„8. Fiecare stat participant are drept egal la securitate. Reafirmăm dreptul inalienabil al fiecărui stat participant și al tuturor statelor participante la libertatea de alegere a propriilor aranjamente de securitate, incluzând tratatele de alianță, așa cum sunt emise. De asemenea, fiecare stat are dreptul la neutralitate. Fiecare stat participant va respecta drepturile tuturor celorlalte în aceste privințe. Ele nu își vor întări securitatea în detrimentul securității altor state. [...]

9. Ne vom construi relațiile în conformitate cu conceptul de securitate comună și comprehensivă, ghidat de parteneriat egal, solidaritate și transparență. Securitatea fiecărui stat participant este inseparabil legată de securitatea celorlalte state. Ne vom adresa dimensiunilor umană, economică, politică și militară ale securității ca la un întreg.”

Toate aceste exemple oglindesc un construct alternativ de securitate. Întrucât intervenția militară a statelor-națiune puternice nu mai este suficientă sau necesară pentru menținerea păcii și stabilității, s-a considerat că este nevoie de o rețea de aranjamente regionale de securitate colectivă. Atât ONU, cât și NATO, UE și OSCE sunt instituții partizane unui astfel de tip de securitate. Securitatea colectivă are la bază premisa conform căreia amenințările pot apărea din interior, nu neapărat din exterior, iar evitarea pericolului este cel puțin la fel de critică precum răspunsul la amenințări cu capacitățile proprii²². Aranjamentele de securitate colectivă includ, nu exclud, sursele potențiale de pace, stabilitate și bunăstare ale participanților. Statele cu forțele lor armate și alianțele pentru apărare comună pot coexista cu variantele de securitate colectivă. Opiniile majorității sunt centrate pe ideea că investirea în mecanisme colective nonstatale de restabilire și menținere a securității va crea parteneri puternici pentru state și alianțe, în această

²² Nelson, Daniel L., *Great Powers and World Peace*, în Klare, Michael T. și Thomas, Daniel C. (ed.), „World Security. Challenges for a New Century”, St. Martin's Press, New York, f.a.

perioadă de căutări pentru securitatea post-hegemonică.

2. De la concept la om, ca subiect al securității naționale și internaționale

Așa cum am arătat anterior, paradigma *securității naționale* își are rădăcinile în ideea conform căreia statul este principalul actor al relațiilor internaționale. Modificarea paradigmatică s-a produs în anii '80-'90, conceptul de *securitate națională* devenind subiectul noilor dezbateri între tradiționaliști, pe de o parte, și pozitivisti, constructiviști și postmoderniști, pe de altă parte.

Problema ce decurge din aceste dezbateri se referă la necesitatea distincției dintre securitatea națională și cea internațională. În opinia noastră, avem de-a face cu o falsă problemă, deoarece *securitatea, la orice nivel, are ca subiect omul, care transcende toate granițele*. În acest caz, ceea ce ar trebui să fie subliniat în studiile de securitate este tocmai securitatea individului sau, așa cum o denumesc unii specialiști²³, *securitatea umană*. Aceasta include o serie de drepturi și libertăți prevăzute și în Declarația Universală a Drepturilor Omului: drepturile individuale (dreptul la viață; recunoașterea în fața legii; protecția față de formele crude sau degradante de pedeapsă; protecția față de discriminarea rasială, etnică, sexuală sau religioasă etc.), drepturile legale (accesul la mijloacele legale de prevenire a violării drepturilor fundamentale; protecția față de arestul arbitrar, detenție sau exil), libertățile civile (libertatea de gândire, conștiință și religie), drepturile de subzistență (dreptul la hrană și la standardele fundamentale de sănătate și bunăstare), drepturile

²³ Vezi Weissberg, Matthew, *Conceptualizing Human Security*, în „Swords and Ploughshares. A Journal of International Affairs” – online version <http://www.american.edu>, Spring 2003, Volume XIII, No. 1, pp. 3-11 și Hampson, Fen Olsen, *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder*, Ontario, Oxford University Press, 2002, <http://www.oup.com>.

economice (dreptul la muncă, odihnă și recreere; securitatea socială) și drepturile politice (dreptul de a lua parte la alegeri și de a participa la guvernare). Mai mult, în funcție de natura drepturilor și libertăților, pot fi sistematizate și tipurile de amenințări la adresa securității umane: individuale (violență fizică, crimă, accidente), comunitare (opresiune, dezintegrare, discriminare), politice (represiune, tortură, violarea drepturilor fundamentale), economice (sărăcie, foamete, lipsa condițiilor de locuire și de viață, în general), sanitare (boli, condiții insalubre de trai) și ecologice (degradarea mediului, poluare, dezastre naturale).

2.1 Calitatea vieții – cel mai important aspect al securității individului uman

Cel mai important aspect al securității umane este reprezentat de *calitatea vieții*, ce este un concept evaluativ și reprezintă rezultanta raportării condițiilor de viață și a activității, care compun viața umană, la necesitățile, valorile și aspirațiile umane²⁴. Se observă că acest concept se referă atât la condițiile obiective în care se constituie viața umană, cât și la modul subiectiv în care fiecare individ își evaluează propria sa viață. Cei mai importanți indicatori și indici sociali și sociologici prin care se măsoară condițiile obiective sunt:

- indicatori și indici sociali și sociologici ai locuirii: stocul de locuințe (numărul de locuințe ce revin la mia de locuitori, numărul de camere ce revin la mia de locuitori, suprafața medie locuibilă ce revine unei persoane), dezvoltarea sectorului de locuințe (implicarea sectorului public în construcția de locuințe, cheltuielile cu infrastructura ce revin unei persoane în decurs de un an în mediul urban), condițiile de locuit (rata populației urbane, rata populației care trăiește în zonele afectate de poluare, mortalitatea cauzată de poluarea

²⁴ Zamfir, Cătălin, *Calitatea vieții*, în „Dicționar de sociologie”, coord.: Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, Ed. Babel, București, 1998, pp. 79-80.

mediului, rata locuințelor cu instalații de apă potabilă)²⁵;

- indicatori și indici sociali și sociologici ai sărăciei: pragul sărăciei, minimul de subzistență, rata sărăciei, prăpastia sărăciei, indicele Sen (procentul din venitul total al populației care ar trebui transferat săracilor, astfel încât veniturile acestora să fie aduse la nivelul pragului de sărăcie), indicele Fishlow (exprimă prăpastia sărăciei, ca procent din veniturile celor nonsăraci, în ideea eliminării sărăciei prin transferuri directe de venituri de la aceștia), coeficientul Gini (măsură a inegalității veniturilor) etc.²⁶;

- indicatori ai stării de sănătate: rata de morbiditate, morbiditatea pe contingente, accesul la serviciile de sănătate, asigurarea populației cu medici, asigurarea populației cu farmaciști, indicatorul de asigurare cu resurse umane etc.²⁷;

- indicatorii libertății și dezvoltării umane: indicatorul libertății umane, indicatorul dezvoltării umane²⁸;

- indicatori de caracterizare a sistemului de învățământ: rata de școlarizare, eficiența internă a sistemului de învățământ, calitatea serviciilor educaționale și utilizarea resurselor etc.²⁹

În ceea ce privește condițiile subiective ale calității vieții, indicatorii clasici sunt: indicatorii calității percepute a vieții, indicatorii de satisfacție cu viața, indicatorul de fericire, indicatorul de alienare etc.³⁰ Un rol deosebit de important, din punct de vedere metodologic, îl va avea aici teoria reprezentării sociale a securității pe care o vom propune în capitolul următor.

Pentru a ilustra importanța calității vieții pentru analiza de securitate, ne vom opri asupra României și vom realiza o analiză secundară de date, pe baza rezultatelor studiului

²⁵ xxx, *Indicatori sociali și sociologici*, în Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (coord.), op. cit., 1998, pp. 699-738.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem

Calitatea vieții în România. 1990-2003 (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română). Datele rezultate sunt organizate pe șase dimensiuni: viață personală, viață profesională, condiții de viață, mediu social, temeri ale populației și mediu politic, încercând să surprindă cât mai complet elementele care descriu calitatea vieții. Informațiile includ referiri la stări de fapt, evaluările oamenilor asupra propriei vieți dar și stările de satisfacție/mulțumire pe care oamenii le încearcă în raport cu condițiile de viață. Rezultatele de cercetare surprind atât aspectele pozitive ale vieții, care pot constitui puncte de suport pentru indivizi în parcurgerea unei perioade de dificultăți economice, cât și acele componente care se mențin în zone critice, ca permanente surse de insatisfacție și nemulțumire în viața oamenilor. Aceste date sunt deosebit de importante pentru evaluarea stării de securitate la toate nivelurile de organizare societală.

De exemplu, calitatea locuinței (figura nr. 1), estimarea veniturilor familiei în raport cu necesitățile (figura nr. 2), condițiile de viață comparativ cu un an în urmă (figura nr. 3) și plasarea pe scala „bogat-sărac” (figura nr. 4) reprezintă indicatori ai stării de securitate la nivel individual și explică, într-o anumită măsură, și reprezentarea temerilor la adresa securității indivizilor, idee ce o vom analiza în capitoul următor:

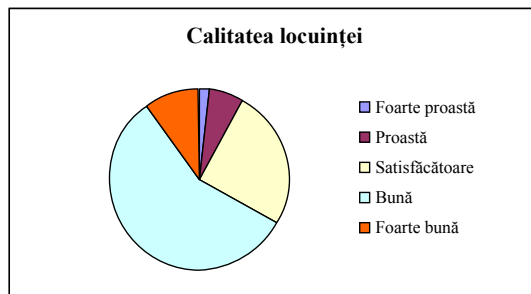

Figura nr. 1 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 1)

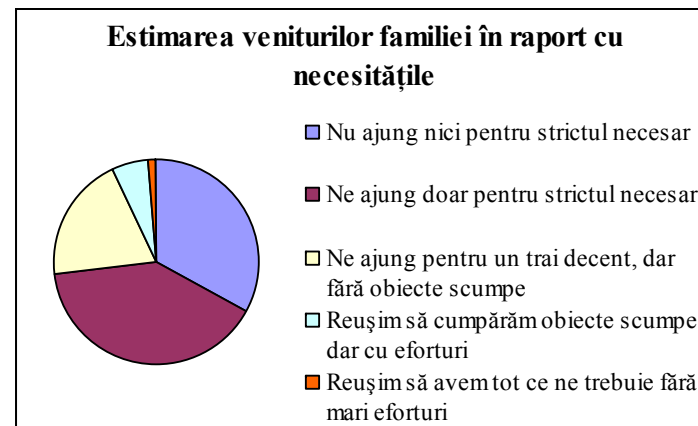

Figura nr. 2 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 2)

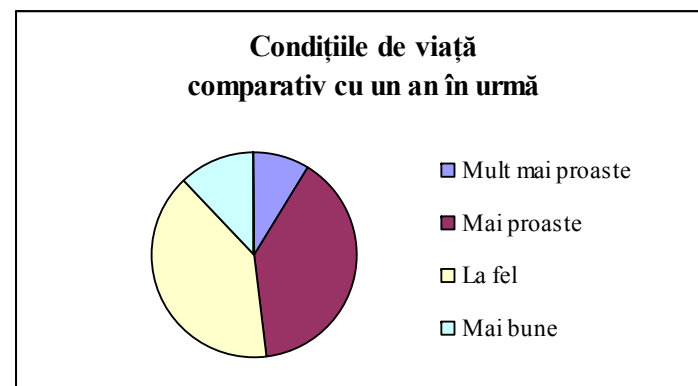

Figura nr. 3 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 3)

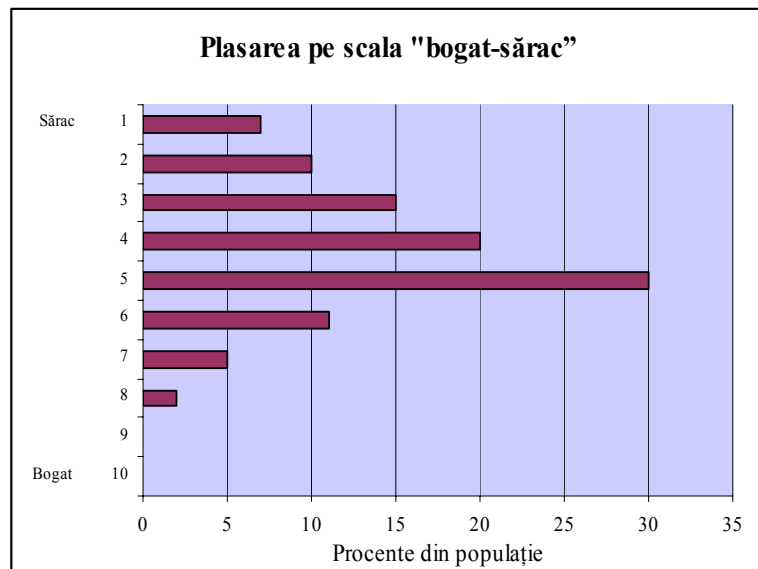

Figura nr. 4 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 4)

Se observă că aproape jumătate din populația României (48%) consideră condițiile de viață din anul 2003 mai proaste în comparație cu anii anteriori, în timp ce 82% din populație se plasează în jumătatea săracă a scalei „bogat-sărac”. Putem parțial explica pe baza corelației cu celelalte două variabile: 33% din populație consideră locuința de la „satisfăcătoare” la „foarte proastă”, în timp ce 93% nu sunt mulțumiți de venituri, acestea fiind cel mult suficiente pentru un trai decent. În acest context, este evident faptul că reprezentarea socială a securității, în cazul României, diferă de cea a celorlalți europeni sau de cea a americanilor (vezi capitolul 3, subcapitolul 3.1), iar explicația se află în contextul politic, economic și social diferit de la o țară la alta, de la o zonă la alta.

Neasigurarea realizării drepturilor și libertăților de bază ale omului și, în special, calitatea scăzută a vieții influențează negativ realizarea securității la toate nivelurile și domeniile

sale. Așa cum reiese din studiile de specialitate³¹, securitatea umană nu este un joc cu sumă zero, ci, din contra, componentele sale sunt interdependente.

2.2 Securitatea individului uman în mediul social

Este evident faptul că sistemele de securitate națională, zonală, regională sau globală nu se pot construi în medii în care individul nu se simte protejat. Ignorând această realitate, sistemele nu numai că devin ineficiente, dar, mai devreme ori mai târziu, se prăbușesc sub greutatea propriilor contraste. Dacă un individ este amenințat, atunci atât securitatea grupului din care face parte, cât și a altor comunități relaționate este amenințată. Dacă toate grupurile sociale doresc să realizeze și să conserve starea de securitate, atunci ele trebuie să pornească de la asigurarea securității individuale, pe baza principiului conexiunii intrinseci a umanității.

Totuși, la nivelul instituțiilor și organizațiilor naționale, zonale, regionale sau globale, pot exista discrepanțe între interesele indivizilor și cele ale instituției/organizației din care aceștia fac parte. Instituțiile, oricare ar fi nivelul la care ne referim, reprezintă o sumă de reguli de influențare și control social al comportamentelor individuale, de modele specifice și stabile de organizare și desfășurare a interacțiunilor dintre indivizi și grupurile sociale orientate spre satisfacerea unor nevoi de bază, valori și interese cu importanță esențială, strategică, pentru menținerea colectivității sociale³². Întrucât realizarea securității vizează *realizarea unei stări în care percepția riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa existenței, valorilor și intereselor indivizilor umani (în orice*

³¹ Thomas, Caroline, *Global Governance, Development and Human Security*, Sterling, VA: Pluto Press, 2000, p. 6 apud Weissberg, Matthew, *op. cit.*, 2003, p. 5.

³² Gheorghe, Nicolae, *Instituție*, în Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (coord.), *op. cit.*, 1998, pp. 298-299.

formă de constituire), prin existența intereselor și valorilor divergente, aceștia se vor simți într-o profundă stare de disconfort și insecuritate. Însă, de cele mai multe ori, viziunea instituțiilor/organizațiilor asupra procesului de realizare a securității este mult mai cuprinzătoare decât aceea a individului uman, a cărei acțiune are drept temei principal securitatea personală sau, cel mult, a grupului din care face parte, excluzând-o pe cea a formelor superioare de organizare socială.

De asemenea, interesele și valorile diferite se manifestă și la nivelul relațiilor interindividuale și interinstituționale, nu numai între individ și instituții, de aceea realizarea stării de securitate totală reprezentând un proces ce nu poate fi finalizat. Toate sensurile existenței umane sunt construite prin definiții rezultate din experiența perceptivă a indivizilor. Starea de securitate totală presupune atingerea unui nivel în care percepția absenței riscurilor, pericolelor și amenințărilor să fie absolută, indubitabilă, or acest lucru este îngreunat de uriașa varietate a valorilor și intereselor oamenilor, care, adesea, intră în contradicție, creând temeri asupra securității individuale, grupale, naționale, statale, suprastatale. Simultan cu progresul spiritului uman și al societății, progresează și ceea ce noi considerăm risc, pericol și amenințare.

3. Reprezentarea socială a securității – propunere pentru o altă abordare în studiile de securitate

Structura realității sociale este complexă și invizibilă. Aceasta nu înseamnă că teoria complexității, enunțată mai sus, este singura prin care putem înțelege realitatea. Lumea în care trăim are caracteristici atât intrinseci, cât și dependente de observator. Obiectele din jurul nostru există independent de atitudinea pe care o avem vis-à-vis de ele, însă descrierea lor este pur subiectivă.

Astfel, considerăm că teoria reprezentărilor sociale poate fi folosită cu succes într-o multitudine de domenii de

cercetare, fie teoretice, fie empirice. În condițiile în care suntem de acord că acțiunile umane capătă înțeles pentru noi doar dacă suntem conștienți de faptul că toate sensurile sunt construite prin definiții rezultate din experiența perceptivă a individului uman, atunci putem aplica teoria reprezentărilor sociale și în analiza de securitate. În consecință, oamenii răspund nu doar la aspectele obiective ale unei situații, ci și la cele subiective. Odată ce aceste înțelesuri au fost atribuite, comportamentul este determinat de sensul asociat. Aceste idei le putem ilustra și prin teorema lui Thomas, care scria că „Dacă un individ definește o situație ca fiind reală, aceasta devine reală prin consecințele sale”. Într-adevăr, în opinia noastră, dincolo de latura obiectivă, riscurile, pericolele și amenințăările la adresa securității naționale, zonale, regionale și globale sunt, în mare măsură, definite subiectiv. Vom demonstra această afirmație pornind de la cadrul teoretic ce explicitează reprezentările sociale.

3.1. Teoria reprezentărilor sociale – privire de ansamblu

Cea mai uzitată definiție a reprezentărilor sociale este cea propusă de Serge Moscovici în cuvântul de deschidere al lucrării „Sănătate și boală. O analiză de psihologie socială” (C. Herzlich, 1973)³³: „reprezentările sociale constituie un sistem de valori, idei și practici cu o funcție dublă: în primul rând, stabilește o ordine, ce le permite indivizilor să se orienteze în lumea materială și socială și să o stăpânească; în al doilea rând, permite desfășurarea comunicării între membrii unei comunități, prin furnizarea unui cod al schimbului social și a unui cod pentru numirea și clasificarea diverselor aspecte

³³ Apud Manfred Max Bergman, *Social Representations as the Mother of All Behavioral Predispositions? The Relations between Social Representations, Attitudes, and Values*, în „Papers on Social Representations”, vol. 7 (1-2), 1998, pp. 77-83.

ale lumii și ale istoriei individuale și de grup”. Rezultă că reprezentările sociale sunt, pe de o parte, produse ale valorilor, ideilor și practicilor folosite de indivizi în timp ce încearcă să înțeleagă mediul natural și social în care își desfășoară existența, și, pe de altă parte, ele sunt producătoare de asemenea valori, idei și practici. Mai mult, se poate afirma că reprezentările au două roluri³⁴:

- *convenționalizează obiectele, persoanele și evenimentele cu care individul uman intră în contact*, conferindu-le o formă precisă, localizându-le într-o categorie dată și impunându-le, gradual, ca un anumit tip de model împărțit de un anumit grup uman;

- *sunt prescriptive*, impunându-se oamenilor cu o forță căreia aceștia nu îi pot rezista. Moscovici afirmă că această forță reprezintă o combinație între o structură prezentă chiar înainte ca noi să începem să gândim și o tradiție care decretează ce ar trebui să gândim. Reprezentările sunt interiorizate de oameni, dar nu sunt gândite, ci regândite, recitate și reprezentate.

Teoriile clasice despre reprezentările sociale subliniază faptul că acest fenomen se aplică atât reprezentărilor imagistice, cât și celor conceptuale și variantelor intermediare. În psihologie, reprezentarea este un produs de mediere între concept și percepție, cu proprietăți mixte. Percepția este cea oglindire în conștiința omului a obiectelor și fenomenelor care acționează direct asupra receptorilor³⁵. În percepție se desfășoară ordonarea și unificarea diferitelor senzații în imagini integrale ale obiectelor și fenomenelor respective, asigurând orientarea nemijlocită a omului în lumea înconjurătoare.

³⁴ Moscovici, Serge, *Fenomenul reprezentărilor sociale*, în „Psihologia câmpului social. Reprezentările sociale”, coord.: Adrian Neculau, Ed. Polirom, Iași, 1997, pp. 15-75.

³⁵ Mare, V., *Senzațiile și percepțiile*, în „Introducere în psihologia contemporană”, coord.: I. Radu, Ed. Sincron, Cluj, 1991, pp. 70-92.

Percepția socială nu se reduce la simpla observare a faptului social brut, ci este solidară cu o interpretare și constituie un întreg demers de conceptualizare care numește și descifrează scenariul evenimentelor. Mergând mai departe, Serge Moscovici³⁶ evidențiază două fațete ale reprezentării colective – una figurală, alta semantic-noțională – având de-a face cu o îmbinare sui-generis între concept și icon sau schemă figurativă:

$$\text{Reprezentare socială} = \frac{\text{Figură}}{\text{Semnificație}}$$

Figura nr. 1

În lucrarea „*Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*”³⁷ se vorbește despre reprezentări sociale în sensul că sunt produse, generate în mod colectiv, fiind împărțite prin difuziune, propagandă și schimburi interpersonale de către un grup mai larg.

O explicație mult mai clară a procesului de transformare a reprezentărilor sociale, ce poate fi aplicată și conceptului de securitate, o oferă Michel-Louis Rouquette³⁸ în următoarea schemă:

³⁶ Serge Moscovici, *Psihologie socială sau mașina de fabricat zei*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995, p. 53

³⁷ Betea, Lavinia, *Psihologie socială. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 52.

³⁸ Neculau, Adrian, *Reprezentările sociale - dezvoltări actuale*, în Neculau, Adrian (coord.), „Psihologie socială. Aspecte contemporane”, Ed. Polirom, Iași, 1996, pp. 34-52.

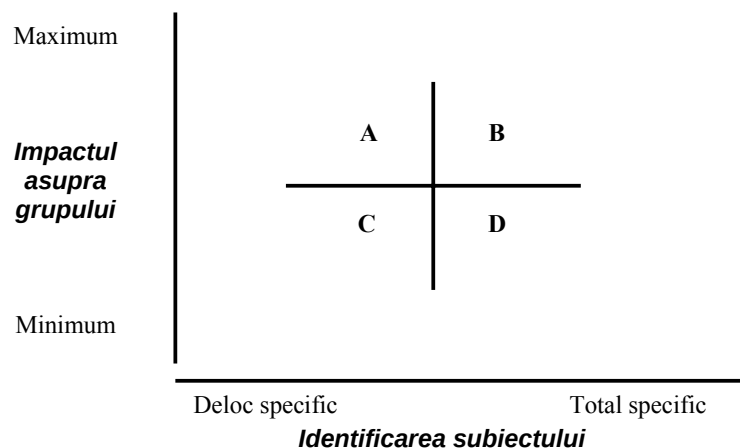

Figura nr. 2

În funcție de impactul asupra grupului și de identitatea subiectului, același eveniment se poate situa în clase diferite. Conform schemei, evenimentele ce apar la clasele A și D au efecte medii asupra reprezentărilor, în timp ce evenimentele de la clasa B au efecte majore, iar cele de la clasa C rămân fără consecințe. Așadar, evenimentul va fi caracterizat ca fiind istoric sau va fi neglijat după valoarea referențială pe care o are pentru grup, depinzând de două condiții:

i. gradul de implicare a subiectului

După cum arată Neculau³⁹ în teoria reprezentărilor sociale, dacă evenimentul modifică masiv circumstanțele externe (sociale, economice, politice, de mediu), el schimbă condițiile existenței subiectului, astfel încât practicile obișnuite și întreaga conduită sunt schimbate, fiind inventate unele noi. Acestea se instalează cu atât mai durabil, cu cât frecvența lor de producere este mai mare. De asemenea, se activează noi

³⁹ Idem.

scheme cognitive, care, cu vremea, se stabilizează. „Practicile noi îmbogățesc schemele vechi; acestea se dovedesc mai operaționale, importanța celor vechi scade progresiv, iar câmpul reprezentational se modifică și se reorganizează”⁴⁰. În consecință, transformarea reprezentării sociale este continuă, fără rupturi.

ii. consecința evenimentului (este sau nu reversibil)

Perceperea de către populație a unei situații ca fiind ireversibilă determină, și în alte grupuri, reorganizarea cognitivă a reprezentărilor sociale. Actorii sociali care opun rezistență dispar sau sunt puternic balizați, iar numărul celor care se adaptează devine din ce în ce mai mare (cazul războiului în Irak, de la stadiul de propunere la cel al desfășurării sale).

Conform lui Moscovici, reprezentările sociale se formează în două modalități:

- atașându-le unui sistem de valori, noțiuni și practici ce dau individului mijloacele de orientare în imediatul material și social;
- propunându-le membrilor unei comunități titlul de mediator pentru schimburile lor și coduri pentru a denumi clasa într-o manieră clară.

Astfel, ca modalități de reflectare, de proiecție în mintea noastră a unor fenomene sau evenimente externe, reprezentările sociale nu rămân o simplă dublură a lumii obiective, un epifenomen, ci se răsfrâng neîncetat în percepție, în organizarea cognitivă a mediului, și în comportamentul oamenilor, dobândind o valoare funcțională⁴¹. În raporturile cu securitatea, reprezentările sociale pot fi, așadar, definite ca imagini mentale ale realității sociale.

⁴⁰ Idem, p. 45.

⁴¹ Serge Moscovici, *op. cit.*, pp. 63-68.

3.2. Reprezentarea socială a securității

Teoria lui Bourdieu⁴², referitoare la divizarea lumii sociale, poate fi aplicată și în cazul securității. *Includerea unui aspect, a unei probleme în agenda de securitate reprezintă produsul unui proces de clasificare, al cărui scop este de a oferi o definiție legitimă pentru acel aspect, acea problemă.* Dacă are succes, strategia de influențare creează sensuri și consensuri asupra problemei-țintă. În acest sens, introducerea unui aspect în cadrul sferei securității se realizează prin transformarea unei definiții științifice pertinente a entității (produsă de elite), într-o definiție împărtășită social, prin intermediul construcției reprezentării sociale. Definiția științifică a securității nu este întotdeauna modelată de politicieni, așa cum ar reieși din studiile tradiționaliste de securitate. Dimpotrivă, politicienii fac referință adesea la surse-expert, mai ales la literatura de specialitate și la istorie, și preferă să joace rolul de mediatori în acest proces de transformare a cunoașterii științifice în cunoaștere comună. Conform lui Bourdieu și translatând în domeniul securității, tranziția de la definiția științifică la cea socială a acestui concept este relativă: succesul definițiilor împărtășite social, ce se referă la o realitate colectivă, poate depinde de capacitatea lor de a influența realitatea pe care o definesc. În mod similar, Henry Tajfel remarca faptul că stereotipurile naționale (categorie în care, în opinia autorului, poate fi introdus și conceptul de securitate) au „puterea magică” a unei profeții care se autoîndeplinește⁴³.

Pentru a demonstra afirmațiile de mai sus, vom realiza o analiză secundară de date, pe baza unui sondaj de opinie publică referitor la percepțiile europenilor și americanilor

⁴² Apud Betea, Lavinia, *op. cit.*, 2001, p. 58.

⁴³ Tajfel, Henry, *Aspects of National and Ethnic Loyalty*, în „Social Science Information”, nr. 9/1970, pp. 119-144.

asupra relațiilor internaționale⁴⁴. Astfel, vom arăta cum reprezentările sociale, vis-à-vis de anumite aspecte, procese și fenomene ale vieții sociale, se formează în funcție de contextul istoric și cum influențează, la rândul lor, alcătuirea agendelor de securitate. Vom vedea cum, în prezent, cele mai importante probleme din sfera securității, aflate în actualitate, sunt: procesul de integrare euro-atlantică, rolurile în lume ale Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene, globalizarea și lupta împotriva terorismului.

De exemplu, reprezentarea socială a importanței amenințărilor la adresa intereselor vitale ale americanilor și europenilor este diferită (figura nr. 1):

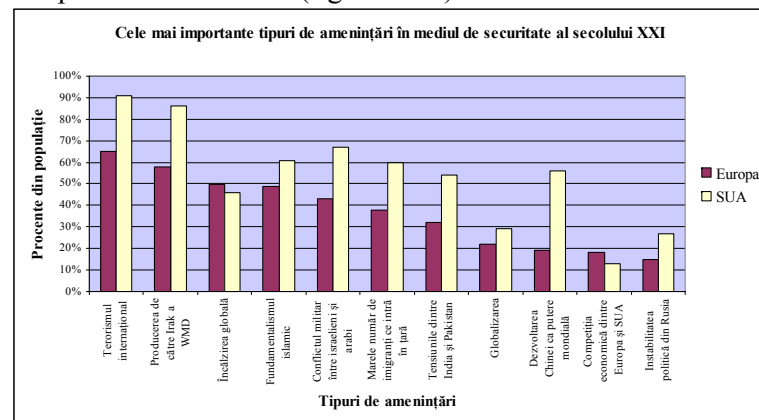

Figura nr. 1 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 1)

⁴⁴ The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*, 2002. Metodologia de cercetare pe baza căreia a fost realizat acest sondaj a inclus folosirea tehnicii interviului structurat prin telefon și a celui semistrukturat față-în-față. Toate interviurile au fost desfășurate între 1 iunie și 6 iulie 2002, în Europa (șase țări: Marea Britanie, Franța, Germania, Polonia, Italia și Olanda) și între 1 iunie și 30 iunie 2002, în Statele Unite ale Americii, pe eșantioane reprezentative la nivel național, cu o marjă de eroare de 2-4%.

Deși pe primele două locuri se află aceleași amenințări (65% dintre europeni și 91% dintre americani se simt amenințați de terorismul internațional, iar 58% dintre europeni și 86% dintre americani - de producerea de către Irak a armamentului de distrugere în masă), europenii se simt amenințați mai puternic de fundamentalismul islamic (49%), în timp ce americanii plasează pe locul al treilea conflictul militar între israelieni și arabi (67%). Numărul mare de imigranți ce intră în țară este reprezentat de americani ca un pericol mai mare decât îl percep europenii (60%, respectiv 38%), iar tensiunile dintre India și Pakistan, dezvoltarea Chinei ca putere mondială și instabilitatea politică a Rusiei sunt, de asemenea, mult mai periculoase în viziunea americană decât în cea europeană. Explicația acestor diferențe se află în istoria și ideologia dominantă ale Europei, pe de o parte, și ale Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte. În timp ce memoria colectivă a americanilor reține în continuare aspecte precum competiția ruso-americană, războaiele din Vietnam și Golf și supremația americană în lume, simțindu-se puternic amenințați de tot ceea ce înseamnă conflict militar și luptă pentru putere, europenii sunt mult mai circumspecți vis-à-vis de problemele de mediu și cele economice. Terorismul internațional este văzut de către europeni și, în mai mare proporție, de către americani ca fiind o amenințare mult mai importantă decât celelalte, dată fiind schimbarea majoră intervenită în mediul internațional de securitate odată cu anul 2001.

Mai mult, transferând analiza la nivel național, luând în considerare și o parte din datele prezentate în studiul „*Calitatea vieții în România. 1990-2003*”⁴⁵, vom observa că, în cazul țării noastre, perceperea amenințărilor la adresa securității individuale este ancorată în realitatea imediată națională, lipsindu-i viziunea de ansamblu exprimată de restul Europei și

⁴⁵ Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *Calitatea vieții în România. 1990-2003*, Academia Română, 2003.

de SUA. Astfel, românii se tem în special de creșterea prețurilor (97,2%) și impozite (95,2%), criminalitatea și conflictele sociale, ce pot constitui riscuri transnaționale, constituind temeri doar pentru aproximativ jumătate din populația țării (figura nr. 2). Situația aceasta poate fi explicată și prin nivelul scăzut al calității vieții, care îi face pe români să „se detașeze” într-o oarecare măsură de problemele globale.

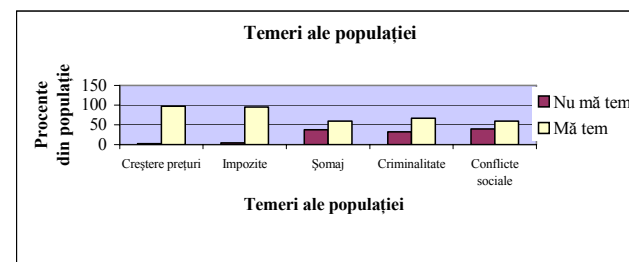

Figura nr. 2 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 2)

La nivel internațional, un caz aparte este constituit de globalizare. Dacă indivizii consideră că globalizarea reprezintă una dintre cele mai importante amenințări la adresa securității internaționale, atunci aceasta va deveni o astfel de amenințare, iar comportamentul vis-à-vis de acest fenomen va fi construit în consecință. 22% dintre europeni și 29% dintre americani includ globalizarea pe lista celor mai importante tipuri de amenințări la adresa mediului de securitate al secolului XXI (figura nr. 1). Adâncind analiza, observăm că, în ciuda cifrelor anterioare, europenii sunt cei care valorizează negativ acest fenomen și nu americanii.

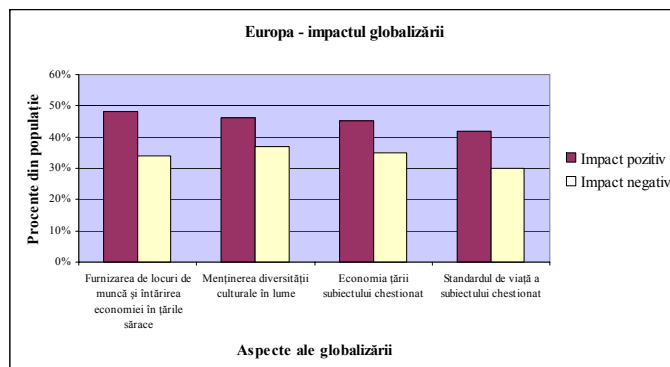

Figura nr. 3 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 3)

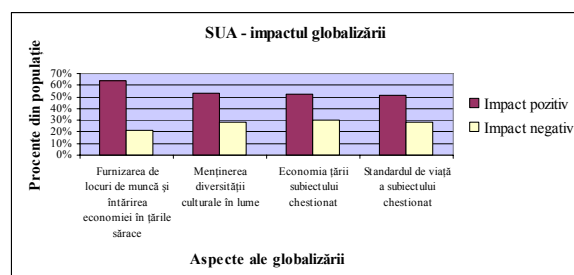

Figura nr. 4 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 3)

Astfel, după operaționalizarea conceptului (figura nr. 3 și nr. 4), reiese că atât europenii, cât și americanii consideră că globalizarea va avea cel mai puternic impact asupra furnizării locurilor de muncă și asupra întăririi economiei țărilor sărace, însă 34% dintre cetățenii Europei afirmă că acest impact va fi negativ, în timp ce 64% dintre cei ai Americii îl valorizează pozitiv. Americanii sunt la fel de optimiști și în privința menținerii, prin globalizare, a diversității culturale a lumii - 53%, spre deosebire de europeni - 46%. Impactul globalizării asupra standardului de viață a subiectului chestionat și asupra

economiei țării acestuia este văzut ca fiind negativ de un număr aproape egal de europeni și americani: 30%, respectiv 28% pentru primul item și 35%, respectiv 30% pentru cel de-al doilea. În schimb, 52% dintre americani și doar 45% dintre europeni consideră că globalizarea are un impact pozitiv asupra economiei țării lor. Este evident că aceste diferențe au drept cauză reprezentarea de ansamblu a globalizării, fiind de actualitate ideea conform căreia SUA constituie „locomotiva” globalizării în lume.

În cazul principalei amenințări la adresa securității, terorismul internațional, europenii sunt mai puțin dispuși să utilizeze, ca mijloace pentru combatere acestuia, forța militară, în comparație cu americanii: 69% dintre europeni și 84% dintre americani sunt în favoarea folosirii trupelor terestre în atacuri asupra taberelor de instrucție și a altor facilități ale teroriștilor, iar 63% dintre cetățenii Europei și 87% dintre cei ai SUA consideră necesare loviturile aeriene împotriva aceluiași facilități (anexa nr. 2, tabelul nr. 4). Nu este surprinzător că 91% dintre europeni opinează că cea mai bună măsură de combatere a terorismului este acordarea de sprijin pentru dezvoltarea economiei țărilor sărace, în timp ce membrii societății lovite direct de terorism optează pentru măsuri drastice, de natură militară. Mai mult, aceste cifre reflectă și dezbaterile ce se desfășoară, în prezent, între UE și NATO referitoare la alocarea de către europeni a unor fonduri reduse apărării, în favoarea economiei și democrației.

În acest context, reprezentarea socială a statutului propriu diferă: în timp ce europenii doresc statutul de superputere, americanii se arată ambivalenți față de o asemenea dezvoltare (anexa nr. 2, tabelul nr. 5). Europenii apar ca fiind dornici de ocuparea unei poziții mult mai importante în sistemul mondial, astfel încât reprezentarea statutului este puternic influențată, din nou, de istorie, de rolul jucat de aceștia în lume. Fiind întrebați dacă SUA ar trebui să rămână singura

superputere sau UE ar trebui să devină un lider militar și economic, 65% dintre europeni au optat pentru ultima variantă de răspuns. Francezii și italienii sprijină cel mai mult această idee (91%, respectiv 76%), în timp ce germanii sunt cei mai reținuți. Atitudinea americanilor (menținerea SUA ca singură superputere) este justificată și de răspunsurile la întrebarea referitoare la interesele acestora în anumite zone ale lumii. Reprezentarea intereselor vitale ale SUA vis-à-vis de aliați și prieteni s-a schimbat, în ultimii ani, în favoarea acestora din urmă, așa cum reiese din cifrele prezentate în tabelul nr. 6 și tabelul nr. 7 ale anexei nr. 2. Corelând răspunsurile la ultimele două întrebări, se observă că reprezentarea socială a intereselor vitale ale SUA în Rusia, Israel, Marea Britanie, Canada, Germania și Franța s-a schimbat într-o perioadă de patru ani, aceste interese fiind mult mai puternic valorizate pozitiv în anul 2002. La fel s-a întâmplat și cu atitudinea față de acești parteneri, deși variază de la aproape neutră (Rusia, Israel și Franța) la foarte bună (Marea Britanie și Canada). În schimb, țările care au legătură cu lupta împotriva terorismului sunt văzute ca fiind din ce în ce mai importante din punct de vedere al intereselor americane în zonă, dar atitudinea favorabilă lor este în scădere, cu mult sub limita neutralității. Modificarea circumstanțelor externe, concretizată în atacuri teroriste și producția de arme de distrugere în masă, a determinat schimbarea reprezentării sociale a statelor implicate în aceste dezvoltări; în consecință, importanța acordată Afghanistanului a crescut de la 45% la 73%, în timp ce variabila atitudinală a luat o valoare mult mai mică (29°, pe o scală termometrică de la 0° la 100°, unde 50° reprezintă neutralitatea). Similar este cazul Pakistanului, ce este apreciat de 76% ca fiind de interes vital pentru SUA, dar atitudinea vis-à-vis de această țară este „în răcire” (de la 42° la 31°).

Puterea și influența sunt reprezentate și în funcție de alte două variabile: puterea militară și puterea economică (figura nr. 5).

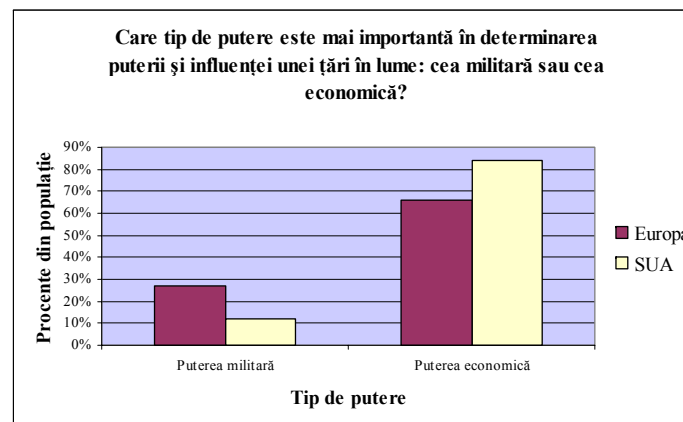

Figura nr. 5 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 8)

În ciuda opiniei generale, conform căreia SUA se bazează pe puterea militară, 66% dintre americani afirmă că cea economică determină puterea și influența unei țări în lume. Europeanii sunt și ei de acord cu această afirmație chiar într-un procent mai mare (84%), iar răspunsurile în fiecare dintre cele șase țări studiate sunt similare: de la 80% în Germania la 89% în Franța și Olanda.

Reprezentarea socială a amenințărilor la adresa securității nu s-a modificat în mod esențial de la sfârșitul Războiului Rece, europenii și americanii menținându-și percepții similare, deși pericolul materializat în existența blocului comunist a dispărut. Societatea, atât la nivel național, cât și la nivel internațional, conștientizează existența și a altor tipuri de amenințări, în afara celor presupuse de definirea securității în termeni de integritate teritorială și interese naționale. Securitatea este redefinită astfel încât să includă și celelalte dimensiuni ale vieții sociale: economică, politică, culturală etc.

4. Concluzii

- Lumea se află acum într-un nou mileniu, în care noile riscuri și amenințări la adresa securității au determinat-o să reconsidere valorile general umane ce leagă între ele statele și națiunile.

- După amenințarea blocului sovietic, lumea occidentală, și nu numai, își reprezintă principalele riscuri, pericole și amenințări la adresa securității naționale și internaționale în funcție de schimbările majore ale mediului de securitate: accentuarea terorismului internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă și decăderea statelor.

- Varietatea teoriilor aplicate în studiu securității nu împietăză cu nimic analiza, ci, dimpotrivă, evidențiază deosebita complexitate a conceptului.

- Schimbarea socială a antrenat schimbarea reprezentării sociale a securității, conceptul acționând pe mai multe dimensiuni: militară, politică, economică, socială și de mediu.

- Starea de securitate a indivizilor constituie punctul de pornire al oricărui studiu din acest domeniu, indiferent de nivelul analizat (național, zonal, regional sau global), întrucât omul reprezintă elementul esențial al oricărei forme de organizare socială, iar gradul de realizare a securității acestuia se reflectă în securitatea grupul din care face parte.

- Realizarea stării de securitate totală este un proces ce nu poate fi finalizat din cauza complexității vieții sociale și, în special, din cauza naturii umane.

- În studiul securității este necesar să se ia în considerare contextul local, social, cultural și istoric al obiectului de referință al analizei.

- Formarea reprezentării sociale a securității este dependentă atât de procesele sociale la scară mare (interacțiunile între membrii grupurilor și dintre aceștia și instituții precum mass-media), cât și de mecanismele

psihologice de bază (conectarea unui element nefamiliar la unul familiar, prin ancorare, și transformarea unui concept într-o imagine, prin obiectificare).

- Reprezentarea socială a securității permite comunicarea indivizilor pe această temă prin furnizarea unui cod pentru schimbul social, pentru identificarea și clasificarea variatelor aspecte ambigue ale lumii lor și ale istoriei individuale și de grup. Toate aceste elemente vor fi transpuse în definiții ale conceptului, atât la nivelul cunoașterii comune, cât și al celei științifice, dar și în politicile menite contracarării vulnerabilităților, riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa securității individuale, naționale, regionale, zonale și globale.

- În opinia noastră, teoria reprezentării sociale a securității oferă o explicație completă a procesului de realizare a stării de securitate, introducând în analiză și factori de natură umană, istorică și culturală.

ANEXA NR. 1

Tabelul nr. 1: *Calitatea locuinței*

LOCUINȚA	PROCENTE DIN POPULAȚIE
Foarte proastă	2
Proastă	6
Satisfăcătoare	25
Bună	57
Foarte bună	10

Tabelul nr. 2: *Estimarea veniturilor familiei în raport cu necesitățile*

ESTIMAREA VENITURILOR ÎN RAPORT CU NECESITĂȚILE	PROCENTE DIN POPULAȚIE
Nu ajung nici pentru strictul necesar	33
Ne ajung doar pentru strictul necesar	40
Ne ajung pentru un trai decent, dar fără obiecte scumpe	20
Reușim să cumpărăm obiecte scumpe dar cu eforturi	6
Reușim să avem tot ce ne trebuie fără mari eforturi	1

Tabelul nr. 3: *Condițiile de viață comparativ cu un an în urmă*

CONDITIILE DE VIAȚĂ	PROCENTE DIN POPULAȚIE
Mult mai proaste	9
Mai proaste	39
La fel	40
Mai bune	12
Mult mai bune	0

Tabelul nr. 4: *Plasarea pe scala „bogat-sărac”*

SCALA BOGAT – SĂRAC	PROCENTE DIN POPULAȚIE
Bogat 10	0
9	0
8	2
7	5
6	11
5	30
4	20
3	15
2	10
Sărac 1	7

Sursa: Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *Calitatea vieții în România. 1990-2003*, Academia Română

ANEXA NR. 2

Tabel nr. 1: Care considerați a fi cele mai importante tipuri de amenințări în mediul de securitate al secolului XXI?

TIPUL DE AMENINȚARE	EUROPA	SUA
Terorismul internațional	65%	91%
Producerea de către Irak a WMD	58%	86%
Încălzirea globală	50%	46%
Fundamentalismul islamic	49%	61%
Conflictul militar între israelieni și arabi	43%	67%
Marele număr de imigranți care intră în țară	38%	60%
Tensiunile dintre India și Pakistan	32%	54%
Globalizarea	22%	29%
Dezvoltarea Chinei ca putere mondială	19%	56%
Competiția economică americană în Europa, respectiv europeană în SUA	18%	13%
Instabilitatea politică din Rusia	15%	27%

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

Tabel nr. 2: În perioada următoare de ce anume vă temeți cel mai mult pentru dumneavoastră și familia dumneavoastră ?

TEMERI LEGATE DE:	Răspuns pozitiv
Creștere prețuri	97,2%
Impozite	95,2%
Criminalitate	66,9%
Conflicte sociale	59,6%
Șomaj	59,3%

Sursa: Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *Calitatea vieții în România. 1990-2003, Academia Română, 2003*

Tabel nr. 3: Ce fel de impact are globalizarea asupra următoarelor probleme?

ASPECTE ALE GLOBALIZĂRII	EUROPA		SUA	
	Pozitiv	Negativ	Pozitiv	Negativ
Furnizarea de locuri de muncă și întărirea economiei în țările sărace	48%	34%	64%	21%
Mentținerea diversității culturale în lume	46%	37%	53%	28%
Economia țării subiectului chestionat	45%	35%	52%	30%
Standardul de viață a subiectului chestionat	42%	30%	51%	28%

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

Tabel nr. 4: Care considerați a fi cele mai dezirabile măsuri în combaterea terorismului?

MĂSURI PENTRU COMBATEREA TERORISMULUI	EUROPA (% în favoare)	SUA (% în favoare)
Sprijinul pentru țările sărace în vederea dezvoltării economiei acestora	91%	78%
Trupe terestre care să atace taberele de instrucție și alte facilități ale teroriștilor	69%	84%
Lovituri aeriene împotriva taberelor de instrucție și a altor facilități ale teroriștilor	68%	87%
Restricționarea imigrației în țările proprii	63%	77%
Asasinarea liderilor teroriști	51%	66%

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

Tabel nr. 5: Cu care dintre următoarele două afirmații sunteți de acord?

	Marea Britanie	Franța	Germania	Olanda
SUA ar trebui să rămână singura superputere	20%	3%	22%	11%
Europa ar trebui să devină o superputere	56%	91%	48%	59%

<i>continuare tabel (pe orizontală)</i>	Italia	Polonia	Europa	SUA
SUA ar trebui să rămână singura superputere	7%	12%	14%	52%
Europa ar trebui să devină o superputere	76%	63%	65%	33%

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

Tabel nr. 6: SUA au un interes vital în următoarele țări

	1998	2002
Aliați și parteneri		
Rusia	77%	81%
Israel	69%	79%
Marea Britanie	66%	78%
Canada	69%	76%
Germania	60%	68%
Franța	37%	53%
Țări relevante pentru lupta împotriva terorismului		
Arabia Saudită	77%	83%
Pakistan	-	76%
Iran	61%	75%
Afghanistan	45%	73%

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

Tabel nr. 7: SUA au o atitudine favorabilă față de următoarea țară (scală termometrică de la 0° la 100°, unde 50° reprezintă neutralitatea)

	1998	2002
Aliați și parteneri		
Rusia	49°	55°
Israel	55°	55°
Marea Britanie	69°	76°
Canada	72°	77°
Germania	56°	61°
Franța	55°	55°
Țări relevante pentru lupta împotriva terorismului		
Arabia Saudită	46°	33°
Pakistan	42°	31°
Iran	28°	28°
Afghanistan	-	29°

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

Tabel nr. 8: Care tip de putere este mai importantă în determinarea puterii și influenței unei țări în lume: cea militară sau cea economică?

	SUA	EUROPA
Puterea militară	27%	12%
Puterea economică	66%	84%
Nu știu/Nu răspund	7%	4%

Sursa: The Chicago Council on Foreign Relations and The German Marshall Fund of the United States, *Worldviews 2002. Survey of American and European Attitudes and Public Opinion on Foreign Policy*

**DETERMINĂRI SOCIALE, PSIHOSOCIALE ȘI
JURIDICE ALE MISIUNILOR ARMATEI ROMÂNIEI**
Petre DUȚU
Alexandra SARCINSCHI

Se poate afirma că, din multe puncte de vedere, armata este o instituție unică, cu caracteristici ce o deosebesc radical de sistemul civil. Cu toate acestea, armata constituie un subsistem al sistemului social global și, în consecință, structura, rolurile și statutul armatei sunt determinate de contextul istoric și de evoluția societății. Sfârșitul Războiului Rece și transformările intervenite în mediul de securitate al începutului de secol XXI au plasat armata în noi situații ce au impus redefinirea rolului său. Alături de rolul tradițional, armata se implică, în prezent, în întreaga gamă a operațiilor de pace, de la diplomația preventivă, la impunerea și, ulterior, reconstrucția păcii.

În cazul Armatei României, a fost declanșat un amplu proces de reformă, al cărei scop este transformarea forțelor armate astfel încât să poată desfășura misiunile stabilite de conducerea politică: contribuția la securitatea României pe timp de pace, apărarea României și a aliaților săi, promovarea stabilității regionale și globale, sprijinirea instituțiilor statului și a autorităților locale în caz de urgențe civile.

Așadar, este evident faptul că stabilirea misiunilor armatei reprezintă, în principal, rezultatul determinărilor de tip politic (controlul civil democratic asupra armatei), însă trebuie să acordăm o importanță egală și celor sociale, psihosociale și juridice.

1. Armata și statul

Statul reprezintă ansamblul de instituții politice, militare, juridice, polițienești și administrative ale unei

națiuni⁴⁶. Armata este una dintre acestea. Ea se distinge de celelalte instituții prin specificul rolului ce îi revine în societate și anume este destinată să folosească violența, în mod legal, pentru a-și îndeplini misiunile încredințate.

Misiunea fundamentală a Armatei României constă în apărarea intereselor naționale ale țării, în condițiile democrației constituționale și ale controlului civil democratic asupra forțelor armate. Conform *Constituției* și altor documente în materie, această misiune se realizează prin:

- *contribuția la securitatea României pe timp de pace*: apărarea spațiului aerian al României; contribuția la managementul integrat al frontierelor de stat ale României; colectarea, procesarea, analiza și diseminarea informațiilor militare; extragerea și evacuarea cetățenilor români din străinătate; asigurarea securității facilităților, transporturilor și comunicațiilor militare; asigurarea serviciilor de ceremonie, protecție și protocol;

- *apărarea României și a aliaților săi*: respingerea unei agresiuni armate împotriva țării noastre sau a aliaților săi, în cadrul apărării colective a NATO; sprijin pentru asigurarea funcționării instituțiilor guvernamentale și protecția populației;

- *promovarea stabilității regionale și globale*, inclusiv prin utilizarea diplomației apărării: participarea la operații de răspuns la crize; participarea la operații de asistență umanitară în afara teritoriului României; participarea la operații în cadrul unor coaliții ad-hoc; participarea la inițiative de cooperare în domeniul apărării și la implementarea măsurilor de creștere a încrederii și stabilității; oferirea de asistență militară și sprijin pentru alte state; contribuția la eforturile naționale și internaționale de control al armamentelor și de combatere a proliferării armelor de distrugere în masă;

⁴⁶ Sumpf, Joseph și Michel Hugues, *Dictionnaire de sociologie*, Librairie Larousse, Paris, 1973, p. 125.

- *sprijinirea instituțiilor statului și a autorităților locale în caz de urgențe civile*: participarea cu forțe și sprijin logistic pentru limitarea și înlăturarea efectelor dezastrelor; sprijin în caz de accident chimic, biologic, nuclear sau radiologic; sprijinirea acțiunilor de căutare și salvare.

Analiza acestor misiuni subliniază faptul că, practic, rolul esențial al armatei este lupta. În acest scop, ea trebuie să dispună de tot ceea ce este necesar și suficient, adică efective permanente instruite, tehnică de luptă și armament moderne în stare de funcționare, spații de cazare, de hrănire, de odihnă corespunzătoare. Realizarea misiunilor armatei impune ca aceasta să se ocupe constant de: formarea personalului, stocarea și întreținerea materialului curent și de la mobilizare, studiul și experimentarea a noi procedee de luptă.

La aceste misiuni principale și la activitățile ce derivă din ele se adaugă alte acțiuni suplimentare, care nu sunt caracteristici esențiale ale armatei, deoarece nu sunt centrate pe luptă, și a căror importanță variază de la o epocă la alta. Printre preocupările care au suscitât aceste activități, se pot nota, între altele: ceremonialul militar, menținerea ordinii, egalitatea tuturor cetățenilor în fața serviciului militar obligatoriu, dar și a șanselor de a deveni militar profesionist.

Activitățile derivate și suplimentare sunt mult mai evidente în ochii militarilor și ai populației, decât misiunile principale, ceea ce este cauza a numeroase dificultăți. De pildă, în procesul trecerii de la armata de masă, bazată pe conscripție, la armata profesionistă, fondată pe voluntariat, este posibil să apară o „răcire” a raporturilor dintre populație și instituția militară, datorită scăderii numărului celor care iau contact nemijlocit cu aceasta prin intermediul serviciului militar. Aceasta pentru că serviciul militar, privit ca experiență de viață, are o contribuție importantă la formarea percepției sociale a populației asupra rolului, utilității și legitimității armatei în societate.

De asemenea, există în cultura și psihologia fiecărui popor o anumită semnificație a serviciului și a profesiei militare, o imagine favorabilă asupra instituției militare, ca purtătoare a unor valori naționale specifice și ca instrument capabil să le apere, mai ales în momente cruciale ale existenței națiunii respective. Într-un fel și într-o anumită măsură, armata este percepută de populație ca sursă de speranță și ca un factor de stabilitate, îndeosebi în situațiile de criză internă sau/și externă.

În plus, evoluția armatei este, astăzi, deosebit de rapidă. La aceasta contribuie, din plin, și următorii factori:

- progresul tehnic;
- factorii demografici și economici;
- transformările intervenite în cultura strategică;
- evoluția mediului de securitate național, zonal, regional, global.

Sub acțiunea concertată a acestor factori se asistă la:

- *constituirea armatei naționale*, cu efective numeroase (inițial);

- *sporirea complexității și a diversității* materialului de luptă (pe măsură ce tehnica de luptă ia locul omului, se trece de la armata polivalentă la armata de specialiști);

- *derularea alertă a revoluției în activitatea militară*.

De aici, rezultă că formarea personalului devine mai dificilă, cerând aptitudini speciale solicitanților pentru profesia militară. În acest context, un rol semnificativ revine activității de selecție, formare și perfecționare a personalului militar, văzută ca un proces continuu și deosebit de complex;

- *descurajarea ia locul luptei directe*, ca urmare a creșterii puterii de distrugere a mijloacelor de luptă. Apariția și dezvoltarea armei nucleare, inclusiv a vectorilor acesteia, precum și instituirea unui control riguros asupra ei, la nivel internațional, au făcut posibilă folosirea descurajării în loc de lovitura efectivă a țințelor adversarului. Practic, teama de

efectele posibile și probabile ale utilizării armei nucleare a diminuat mult pericolul declanșării unui conflict general, la nivel planetar, determinând actorii statali să fie mai reținuți în ceea ce privește recursul la un asemenea mijloc de luptă;

- *conflictul generalizat tinde să fie înlocuit cu cele locale*. În acest mod se explică apariția a numeroase conflicte locale, pornite de la tensiuni și conflicte interetnice și religioase, existente între diferite state sau chiar etnii din interiorul aceleiași țări. Din aceste punct de vedere, evenimentele din Iugoslavia reprezintă un exemplu edificator și suficient de convingător. Totodată, în ultima vreme, o serie de actori statali și nonstatali au acces la armele de distrugere în masă și nu numai, ceea ce accentuează posibilitatea declanșării unor conflicte locale pe diverse motive (orgolii ale unor conducători, ideologice, religioase, etnice). În plus, durata războaielor propriu-zise s-a scurtat considerabil, în schimb, mărindu-se perioada de reconstrucție de după conflictul armat.

Armata, ca instituție a statului prezintă, în mod tradițional, următoarele caracteristici definitorii:

- *este o componentă a societății* în care ea ființează. Armata, într-o anumită măsură, reproduce structura socială și reflectă posibilitățile materiale și financiare ale țării în ceea ce privește dimensiunile, gradul de dotare cu mijloace de luptă, misiunile ce îi pot fi încredințate. Această caracteristică, potrivit opiniilor unor autori străini va continua să se manifeste și în viitor, chiar dacă armata se transformă devenind tot mai profesionistă⁴⁷. Și în aceste condiții, instituția militară rămâne ancorată în societatea a căreia aparține;

- *este autarhică*. Instituția militară, prin modul de organizare, prin calitatea personalului său, prin dotarea cu mijloacele tehnice necesare derulării, fără disfuncționalități, a vieții și activității sale, prin capacitatea de a subzista, folosind

resursele umane, materiale și financiare de care dispune prin grija societății, este în măsură să-și îndeplinească misiunile ce îi revin, în mod relativ independent, desigur, o anumită perioadă de timp;

- *scopul ei – utilizarea legală a violenței* – o deosebește radical de celelalte subsisteme sociale. Celelalte componente sociale nu au ca atribut folosirea violenței pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate de societate. Aparent, armata, în timp de pace nu are obiectul muncii - *lupta*. În realitate, nu toate misiunile actuale ale armatei implică în mod obligatoriu violența. În acest sens, există, acțiunile umanitare, executate în țară și în afara acesteia, misiunile de menținere, impunere sau restabilire a păcii, precum și cele preventive și de control al armamentelor;

- *capacitatea de a subzista* în condiții dificile, fără ajutor din afara sa. Instituția militară, având asigurate toate cele necesare desfășurării vieții și activității sale, poate să execute misiunile încredințate, o anumită perioadă, fără susținere din exterior. Probabil că, în viitor, această trăsătură va căpăta noi valențe datorită schimbărilor ce vor interveni în derularea conflictelor armate, preponderent în spațiul urban și cu tehnică ultrasofisticată, precum și cu implicarea unor actori nonstatali;

- *este foarte structurată*, fiind puternic compartimentată, ceea ce îi permite înlocuirea adecvată și flexibilă a pierderilor produse de luptă. Structura sa ierarhică și riguroasa compartimentare a vieții și activității sale îi permit să cunoască exact și oportun nevoile de înlocuire a efectivelor și mijloacelor de luptă pierdute, prin rănirea sau uciderea unor militari și deteriorarea sau distrugerea unor bunuri (tehnică de luptă, spații de cazare etc.) produse pe timpul îndeplinirii misiunii de luptă;

- *are o evoluție foarte rapidă*. Armata, sub acțiunea concertată a unor factori complecși, a evoluat și evoluează într-un ritm rapid. Astfel, ca urmare a perfecționării tehnicii de

⁴⁷ Lt. Col. emg Monnerat, Ludovic, *Vers une armee non lineare*, în <http://www.checkpoint-online.ch/CheckPoint/Actuel/IndexActuel.html>

luptă și a armamentului, a apariției unor dispozitive de luptă ultrasofisticate au crescut nevoile de personal strict specializat în tehnologiile de vârf. Această tendință s-a reflectat, într-un mod semnificativ, și în influențarea procesului de trecere de la armata de masă la armata profesionistă, în care serviciul militar este realizat numai de oameni calificați și puternic motivați, prin diverse modalități, pentru ceea ce au de executat. Mai mult, tendința s-a răsfrânt pozitiv și în plan organizațional, instituția militară adoptând noi structuri, mai suple, mai flexibile și mult mai adaptate caracteristicilor câmpului de luptă modern.

Pornind de la aceste caracteristici se poate spune că, în prezent, se manifestă cu pregnanță tendința trecerii de la o forță militară bazată pe mobilizare către o forță militară permanentă⁴⁸. Aceasta întrucât motivele „mari” pentru ca armata să fie capabilă să lupte au scăzut ca importanță și cantitativ. În schimb, motivele „mici” s-au multiplicat, ceea ce face ca armata să fie pregătită să ducă acțiuni de luptă imediate. Cu alte cuvinte, a apărut necesitatea existenței unei forțe de reacție rapidă. La rândul său, aceasta a accentuat necesitatea trecerii de la armata de masă, bazată pe conscripție, cu efective numeroase, greoaie, la armata profesionistă, fondată pe voluntariat, cu personal puternic specializat, cu structuri suple și flexibile, capabile să se deplaseze rapid, în timp scurt și cu mijloace adecvate, în teatrul de acțiune.

Ansamblul caracteristicilor definitorii ale armatei reprezintă fundamentul tuturor determinărilor misiunilor instituției militare. Aceasta întrucât trăsăturile definitorii ale armatei sunt o reflectare fidelă a percepției și reprezentărilor sociale ale statului și rolului său în societatea în care ființează și cu care interacționează permanent.

⁴⁸ Sava, Nicu-Ionel ș.a (coord), *Armata și societatea*, Ed. Info-Team, București, 1998, p. 13.

2. Determinările misiunilor Armatei României

2.1 Determinări sociale ale misiunilor armatei

Armata, ca instituție socială, are de executat o serie de misiuni, atât în țară, cât și în afara acesteia. Orice misiune are, printre alte determinări, și una de natură socială. Aceasta rezultă din nevoia pe care o resimte orice formațiune statală de a-și înființa și menține o instituție adecvată care să o apere împotriva oricărei agresiuni militare externe, dar și să garanteze ordinea publică internă, siguranța și securitatea cetățenilor. Putem afirma că determinarea socială este expresia nevoii pe care o resimt cetățenii de a se ști în siguranță, de a putea trăi și munci în liniște și deplină securitate individuală și națională. De aici și modul în care sunt formulate, din perspectivă socială, misiunile armatei.

În acest caz, determinarea poate fi considerată o rezultantă a acțiunii concertate a factorilor de natură socială care atestă necesitatea existenței armatei ca instituție a statului. Acești factori, reprezentând o paletă suficient de bogată, se află într-o interacțiune permanentă și exercită o influență constantă asupra naturii și conținutului misiunilor armatei. Printre aceștia un loc important îl dețin următorii: *consensul național* privind rolul armatei în societate; *funcțiile sociale* ale instituției militare; *atitudinea socială față de armată, de apărarea țării și de executarea serviciului militar*.

Consensul național, adică ansamblul atitudinilor asemănătoare ale întregii populații sau majorității populației țării față de problemele generale ale societății (interese naționale vitale, securitate națională, aderarea la alianțe politico-militare și/sau politico-economice) și față de armată, exercită o influență semnificativă asupra misiunilor ce revin instituției militare. Aceasta întrucât, în general, armata este văzută de majoritatea populației țării ca o instituție utilă și legitimă social, căreia îi revin o serie de răspunderi. Un sondaj de opinie efectuat de IMAS, în anul 2000, pe un eșantion

reprezentativ la nivel național, relevă că persoanele chestionate sunt de acord că armata are un rol important în societatea românească actuală. Acest rol se referă, de fapt, la o serie de misiuni pe care societatea le încredințează instituției militare, atât cu caracter permanent, cât și potrivit unor solicitări ad-hoc, generate de alterări ale mediului de securitate și de apariția unor pericole și amenințări concrete, la nivel național, zonal, regional sau global. În plus, actualul statut al României de stat membru cu drepturi depline al Alianței Nord-Atlantice aduce cu sine o serie de responsabilități pentru armata sa, care sunt recunoscute social și validate.

Datele din figura nr. 1 relevă că, la nivel național, în rândul populației din grupa de vârstă 18-60 de ani, există un consens în ceea ce privește rolul armatei în societatea românească actuală. Astfel, la șase din cei opt indicatori, valorile înregistrate sunt cuprinse între 79,0% la 90,5%, ceea ce semnifică existența unei puternice atitudini pozitive față de armată și, evident față de serviciul militar.

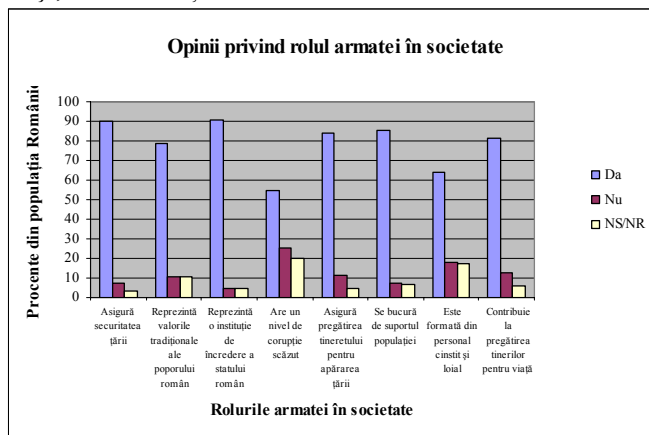

Figura nr. 1 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 1)

Datele din figura nr. 2 indică faptul că între opiniile întregului eșantion al cercetării și cele ale grupei de vârstă 18-29 de ani (care este, de fapt, implicată direct în executarea

serviciului militar) nu există diferențe semnificative. Valorile relative consemnate la fiecare dintre cei opt indicatori sunt destul de apropiate, ceea ce demonstrează prezența unui puternic consens în rândul tinerilor asupra misiunilor pe care le are armata de îndeplinit din partea societății, atât în țară, cât și în afara ei.

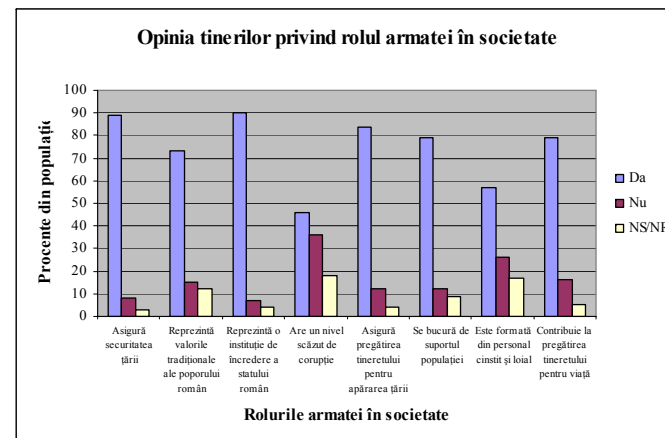

Figura nr. 2 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 2)

Informațiile culese în 2000, prin sondajul de opinie IMAS, sunt confirmate și de sondajele efectuate de către Secția de Investigații Sociologice din Statul Major General, efectuate în 2002 și 2003, pe eșantioane reprezentative de militari în termen aparținând celor trei categorii de forțe ale Armatei României⁴⁹.

Funcțiile sociale pe care armata le îndeplinește în societate reprezintă un alt factor social cu rol determinant al misiunilor armatei. Astfel, atât studiile amintite, cât și datele oferite de sondajul de opinie intitulat „L'opinion publique et

⁴⁹ Vezi: „*Spirit militar modern*”, nr. 1/2002, pp. 27-30, și nr. 1/2003, pp. 20-21.

l'Europe de la Defense"⁵⁰ (figura nr. 3 și figura nr. 4) afirmă că instituția militară are menirea, printre altele, de:

- *a pregăti tinerii pentru viață*, obișnuindu-i cu disciplina, cu ordinea, cu un stil de viață organizat, dinamic și cu destule privațiuni, de regulă, acceptate în mod liber. Practic, tinerii învață în armată să se conformeze liber, voluntar și conștient unui set de norme și reguli specifice activității și vieții militare, dar cu urmări pozitive pentru conduita viitoare a acestora. Însușindu-și aceste norme și reguli, tinerii militari asimilează, de fapt, premisele unor valori acceptate social, pe temeiul cărora mai întâi își formează și apoi își consolidează un comportament în deplin consens cu modelul promovat de societate. Obediența, înțeleasă ca supunere conștientă și voluntară a tinerilor față de normele și regulile vieții și activității militare, răspunde nevoii sociale de conduită ordonată și disciplinată, precum și exigențelor diviziunii sociale a muncii. O dată interiorizat un astfel de mod de comportare, acesta se va regăsi și în conduita tânărului după încheierea serviciului militar;

- *a transmite tinerilor o serie de valori tradiționale* ale poporului român. Activitățile instructiv-educative la care tinerii iau parte pe timpul serviciului militar, precum și misiunile de luptă îndeplinite pe diferite teatre de operații, îi ajută să asimileze și să interiorizeze valori tradiționale ale poporului român. Printre acestea, un loc important îl ocupă: cinstea, onoarea, mândria de a fi român, dreptatea, disciplina, loialitatea, răspunderea, corectitudinea, spiritul de înțajutorare, demnitatea. În acest mod, tinerii își formează/întăresc convingerile cu privire la succesul în viață, în profesie, prin afișarea sistematică și constantă a unei conduite dezirabile social;

⁵⁰Manigart, Philippe, *L'opinion publique et l'Europe de la Defense*, în http://www.europe.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_146_summ_fr.pdf

- *a contribui la socializarea și maturizarea tinerilor*.

Procesul de socializare pe care tinerii l-au început în familie și școală (așa-numita socializare primară) este continuat în armată. Aici, ei învață, interiorizează și integrează în structura personalității lor elemente socio-culturale esențiale pe baza cărora să poată acționa permanent și coerent în cadrul societății umane ai cărei membri sunt.

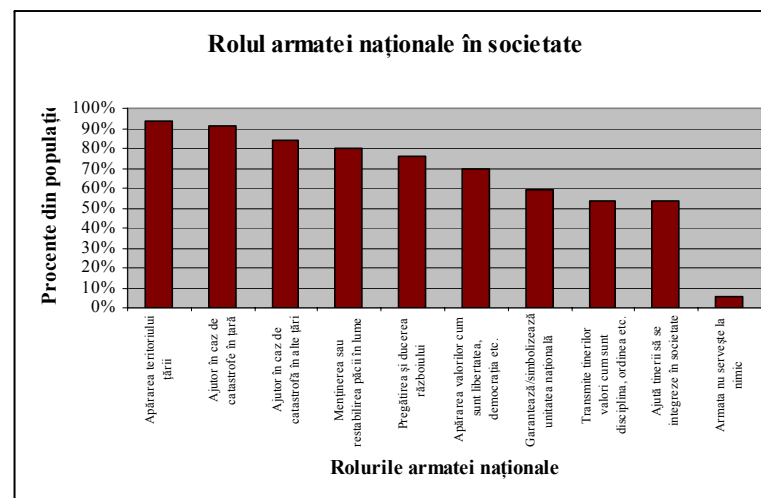

Figura nr. 3 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 1)

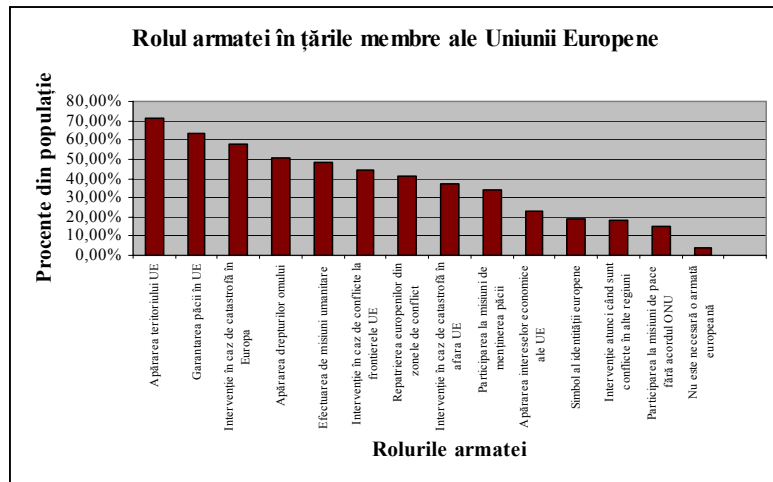

Figura nr. 4 (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 2)

Aceste elemente socio-culturale pot fi descrise ca:

- *sisteme de nevoi și aspirații*, adică un complex de scopuri actuale sau viitoare spre care acțiunea umană individuală sau colectivă urmează să se îndrepte;

- *modele de acțiune/comportament* pentru realizarea anumitor scopuri. Altfel spus, tinerii își intră adecvat în rolul de militar și îndeplinesc toate cerințele ce derivă din actualul lor statut de membri ai unei structuri militare. În acest cadru, tinerii învață să rezolve o serie de sarcini diverse ca natură și conținut, în mod independent și/sau în grup. Astfel, ei își formează deprinderi, priceperi și abilități pentru a deservi tehnica de luptă și a folosi armamentul din dotare, a soluționa probleme de ordin administrativ-gospodăresc, a acorda primul ajutor cuiva în situații de criză, a se orienta adecvat în condiții de stres, își formează și dezvoltă rezistența fizică și psihică, dobândesc calitățile și mentalitatea unui învingător;

- *norme și valori sociale*, adică produse culturale ce orientează și vor orienta activitatea individului, de regulă, prin prescripție. Astfel, ei învață și își formează deprinderi, priceperi

și abilități privind lucrul în echipă, asumarea răspunderii pentru faptele lor, devin ordonați, disciplinați și loiali instituției militare și grupului de apartenență;

- *ajutor la integrarea tinerilor în societate*. „Integrarea socială reprezintă principiul activ și, în același timp, o dimensiune esențială a socializării prin intermediul căreia au loc asimilarea și transmiterea reciprocă a unor valori cu scopul de a spori gradul de eficiență și de coeziune socială al grupurilor sociale”⁵¹. Pe întreaga durată a serviciului militar, tinerii asimilează valori (specifice mediului militar și comune oricărei societăți democratice), norme și reguli care le vor modela comportamentul, atât din punct de vedere psihosocial (consens, conformitate, solidaritate, eficacitate, tradiții), cât și profesional. Toate aceste acumulări le vor permite, la trecerea în rezervă, o mai facilă integrare în mediul social civil. Datorită cunoștințelor acumulate și a deprinderilor formate, tinerii, la terminarea stagiului militar, știu să se comporte potrivit normelor și valorilor acceptate de societate, au o conduită disciplinată, sunt ordonați și loiali, cinstiți și responsabili, ceea ce constituie premise serioase ale integrării în grupul de muncă, în special, dar și în alte grupuri (de prieteni, de vecini).

Îndeplinirea acestor funcții sociale acționează direct asupra conținutului calitativ al misiunii armatei de apărare a teritoriului național, a suveranității și independenței țării. Dacă tinerii militari sunt formați și educați potrivit exigențelor funcțiilor sociale atunci ei vor fi în măsură să execute toate sarcinile primite pe linia apărării țării sau să participe la apărarea colectivă, conform normelor Alianței Nord-Atlantice. În cel de-al doilea caz, este evident că vor participa numai cei care vor opta pentru profesia de militar angajat pe bază de contract sau pentru a deveni cadre militare active.

⁵¹ Bulgaru Maria, (coord), *Sociologie*, Vol. I, CE USM, Chișinău, 2003, p. 235.

Atitudinea populației față de armată și serviciul militar constituie un alt factor social cu rol determinant al misiunilor armatei. La noi, dar și în țările UE, populația are o atitudine favorabilă atât față de armată, ca instituție a statului, cât și față de executarea serviciului militar, mai precis de alegerea profesiei militare ca ocupație de bază pentru o perioadă de timp determinată sau nu.

În studiile amintite anterior, armata este apreciată ca fiind cea care garantează și, totodată, simbolizează unitatea țării, tradițiile acesteia. Prin urmare, armata, ca instituție a statului, este valorizată pozitiv de către majoritatea populației. De fapt, opinia generală este că armata reprezintă o instituție absolut necesară într-o societate umană, date fiind actualele pericole și amenințări la adresa securității naționale, a persoanelor în calitatea lor de cetățeni ai statului.

Într-un fel și într-o anumită măsură, această atitudine reflectă o apreciere puternic favorabilă de către populație a serviciului militar și implicit a profesiei militare.

2.2 Determinări psihosociale ale misiunilor armatei

Misiunile armatei comportă și o determinare psihosocială. Acest tip de determinare este reprezentat de interacțiunea semnificativă a contextului social în care armata există și caracteristicile psihologice ale comunității respective (de regulă, a poporului căruia îi aparține armata). Prin urmare, nu este greșit să afirmăm că determinarea psihosocială a misiunilor armatei este o rezultată a interacțiunii condițiilor sociale, economice, politice, culturale cu trăsăturile psihologice definitorii ale poporului în care instituția militară ființează. În cazul României, este vorba despre actualele condiții sociale, economice, politice, culturale și de caracteristicile definitorii dominante ale poporului român. Această îmbinare psihosocială își pune amprenta decisiv pe natura și conținutul misiunilor ce

revin armatei țării noastre, mai precis pe maniera în care sunt îndeplinite.

Determinarea psihosocială devine efectivă prin acțiunea unui ansamblu coerent de factori a căror influență convergentă se regăsește în tipul de misiuni încredințate instituției militare în prezent și, probabil, în viitor. Printre factorii ce intră în compunerea determinării psihosociale se numără și următorii: *percepția socială a armatei, încrederea populației în armată ca instituție a statului, mentalitățile existente privind armata și executarea serviciului militar.*

Percepția socială a armatei exprimă modul în care aceasta se reflectă în mentalul general al membrilor societății și este apreciată ca fiind utilă și legitimă social. De fapt, percepția socială este un proces cognitiv conștient, realizat în cadrele experienței sociale a individului prin folosirea tiparelor culturale existente, a sistemului de simboluri verbale ale limbii, cu semnificațiile generalizate existente în colectivitate.

Datele unor studii⁵² privind rolul și statutul armatei în societate probează că aceasta este percepută de către majoritatea populației țării noastre ca o instituție necesară a statului, cu rol important atât în garantarea securității indivizilor, cât și a întregii națiuni, dar și în maturizarea și integrarea socială a tinerilor. În plus, armata este percepută și ca o instituție cu rol preponderent formativ pentru viața socială, ea determinându-i pe tineri să însușească o serie de norme, valori și reguli sociale fundamentale pentru conduita lor prezentă și viitoare. Trei elemente favorizează percepția socială adecvată a instituției militare de către segmente importante ale populației:

- *informațiile* pe care cetățenii, în general, le au despre armată și serviciul militar precum și tinerii apti pentru efectuarea stagiului militar sau pentru angajarea ca militar de

⁵² cf. Banca de date a Secției Investigații Sociologice din Statul Major General.

profesie, în special. Aici se cuvine analizat modul în care informația dată ajunge la cei interesați și este efectiv integrată în structurile proprii de personalitate. Aceasta întrucât uneori informația integrată nu este suficientă pentru a realiza o percepție socială adecvată, ceea ce îl face pe tânăr să continue căutările și să aibă unele îndoieli privind menirea actuală a armatei;

- *câmpul de reprezentare*. Acesta face referire la ideea că oamenii se focalizează pe anumite obiecte sau aspecte ale situației specifice vieții și activității din armată, pe care, de regulă, mulți dintre ei le cunosc din timpul serviciului militar sau din alte surse de informație;

- *atitudinea de grup* se referă, pe de o parte, la un proces de uniformizare a conduitelor celor care au efectuat stagiul militar sau au lucrat în armată ca ofițeri, maiștri militari și subofițeri în ceea ce privește reprezentarea pe care o au despre armată ca instituție a statului. Pe de altă parte, privește atitudinea grupului de apartenență al unei persoane sau al alteia față de profesia militară, de serviciul militar și de armată.

Un alt factor de natură psihosocială îl constituie *încrederea populației în armată, ca instituție a statului* menită să execute misiuni specifice. Studii sociologice, efectuate pe eșantioane reprezentative la nivel național, de către institute de profil, atestă faptul că armata se bucură de încrederea populației, aceasta ocupând unul din primele două locuri alături de Biserica Ortodoxă. O asemenea apreciere se întâlnește și la populația statelor ce compun UE⁵³. O posibilă explicație a acestei încrederi o poate constitui faptul că armata este percepută ca:

- *o instituție strâns legată de promovarea și apărarea intereselor naționale;*

- *un factor de stabilitate în societate;*

⁵³ vezi anexele nr. 1 și 2 din prezentul studiu.

- *un sistem de referință* pentru celelalte instituții ale statului cu atribuții în securitatea națională și apărarea țării, dar și în domeniul apărării colective;

- *o păstrătoare și purtătoare consecventă a unor valori militare și naționale*.

Și în țările Uniunii Europene, populația are încredere în armată. Astfel, 71% dintre cei chestionați⁵⁴ declară că au încredere în armată pentru că aceasta este angajată atât la apărarea țării, cât și la executarea unor misiuni de menținere a păcii și umanitare (în propria țară și în afara acesteia). Totuși, este posibil ca, în timp, asemenea misiuni umanitare și de menținere a păcii să fie mai dificil de legitimat în fața populației, deoarece și acestea conduc la pierderi de vieți omenești, ceea ce opinia publică sancționează prompt. În plus, tot mai mulți oameni percep riscurile și amenințările la adresa țării lor ca pe ceva difuz, mai puțin clar definite decât în perioada Războiului Rece, când se știa cine este inamicul potențial.

Totodată, în multe state s-a trecut la serviciul militar pe bază de voluntariat, la constituirea de armate profesioniste, ceea ce reduce vizibil numărul celor care au un contact nemijlocit și de durată cu viața și activitatea din instituția militară. Prin urmare, cunoașterea acesteia, a principalelor sale coordonate de activitate și viață, a misiunilor sale sunt tot mai mult influențate de cantitatea și calitatea informațiilor difuzate despre armată prin diferite canale de comunicare și mai puțin dintr-un contact direct și de durată al tinerilor, îndeosebi, în calitate de membri ai instituției militare.

Mentalitățile existente privind instituția și serviciul militar constituie un alt factor determinant, de natură psihosocială, al misiunilor armatei. Acestea, ca ansamblu de

⁵⁴ Manigart, Philippe, *L'opinion publique et l'Europe de la Defense*, în http://www.europe.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_146_summ.fr.pdf, p.10.

opinii, prejudecăți și credințe care influențează gândirea indivizilor, a grupurilor umane și a popoarelor față de armată și serviciul militar, acționează și asupra modului în care sunt formulate misiunile acestei instituții a statului. Se face frecvent afirmația că armata reprezintă o „școală a bărbăției și curajului”, „un examen” și o etapă absolut necesară în maturizarea unui tânăr.

De altfel, societatea apreciază că un tânăr este maturizat și, prin urmare, capabil să se integreze, fără disfuncționalități, în societate, să-și asume liber și conștient răspunderi sociale numai după efectuarea serviciului militar. În țara noastră, există încă instituții de stat, dar și firme private care condiționează angajarea unui tânăr pe o funcție adecvată de executarea stagiului militar. De asemenea, există locuri de muncă (de exemplu, acele societăți de pază și securitate) care impun ca tânărul solicitant să fi executat serviciul militar într-o structură a instituției militare. Aceasta este încă o dovadă că societatea judecă gradul de maturizare al unui tânăr și nivelul său de socializare și prin prisma trecerii sale prin rigorile și exigențele serviciului militar. Societatea este interesată de cultivarea acestor mentalități, cu rol de reprezentări sociale, întrucât îi servește la implementarea, și pe această cale, a valorilor, normelor și modelelor culturale proprii, dezirabile în atitudinile și comportamentele indivizilor și grupurilor umane.

2.3 Determinări juridice ale misiunilor armatei

Orice comunitate umană (stat național, federație sau uniune de state) tinde să-și definească, fie și într-o manieră proprie, valorile, normele și modelele culturale pe care le va impune, prin diferite metode, membrilor săi. Practic, statul respectiv elaborează acte normative privind comportamentul cetățenilor săi. De asemenea, conduita umană este reglementată și prin intermediul cutumelor, care se regăsesc în obiceiuri,

tradiții, mentalități, credințe, în normele de grup sau în cele ale unei comunități umane.

Existența actelor normative și a cutumelor joacă un rol benefic în viața oricărei societăți umane. Ea reprezintă expresia necesității sociale de a avea un set de valori, norme și reguli, instituționalizate și informale, pe temeiul cărora să se definească viața și activitatea din toate sectoarele societății. De fapt, normele juridice trasează cadrul de organizare și derulare a oricărei activități sociale, economice, politice, culturale, militare din societate, în timp ce valorile îi dau orientarea generală. În acest context, se cuvine analizată și determinarea juridică a misiunilor armatei. Instituția militară, prin excelență, este un domeniu de activitate umană puternic formalizat din punctul de vedere al normelor.

De aceea, analiza determinărilor juridice ale misiunilor armatei se impune a fi făcută având în vedere următoarele aspecte: *fundamentul juridic al existenței armatei*, ca instituție a statului cu misiuni specifice în ceea ce privește securitatea națională și apărarea țării; *temeiul legal al obligativității cetățenilor români de a-și apăra țara*, la nevoie; *caracterul legal și legitim al utilizării forței*, respectiv a violenței, în înfăptuirea misiunilor armatei; *baza legală a participării armatei țării noastre la misiuni în afara granițelor naționale*.

Fundamentul juridic al existenței armatei, ca instituție a statului, cu misiuni specifice în domeniile securității naționale și apărării țării, îl reprezintă prevederile Constituției statului român. Astfel, în toate textele constituțiilor pe care le-a avut de-a lungul timpului țara noastră există articole referitoare la armată, la serviciul militar și la obligația cetățenilor români de a-și apăra, la nevoie, țara⁵⁵. Desigur, în esență, conținutul acestor reglementări a rămas același, s-a modificat maniera în care era redactat textul. Toate aceste documente fac referiri la

⁵⁵ Moraru, Ioan ș.a., *Constituțiile Române*, Regia autonomă „Monitorul oficial”, București, 1993.

„puterea armatei”, iar în unele se fac detalieri privind conținutul și natura misiunilor ce se pot încredința instituției militare. Practic, prevederile constituționale sunt suficiente pentru a argumenta legalitatea existenței și funcționării armatei.

Temeiul legal al obligativității cetățenilor români de a-și apăra țara la nevoie se află tot în Constituție. Astfel, în *Constituția din 1866* se menționa că „*Tot românul face parte din unul din elementele puterii armate, conform legilor speciale*”⁵⁶. Ulterior, această prevedere a dobândit o altă formulare, mult mai clară. De pildă, în *Constituția din 1948* se specificau următoarele: „*Apărarea patriei este o datorie de onoare a tuturor cetățenilor*”⁵⁷.

Indiferent de maniera în care a fost formulată această prevedere într-o lege fundamentală a țării sau în alta, semnificația sa nu s-a schimbat, a rămas aceeași și anume obligativitatea cetățenilor români de a răspunde afirmativ atunci când țara are nevoie de ei ca să o apere împotriva unei agresiuni armate, precum și la apărarea intereselor naționale, când acestea ar putea fi puse în pericol prin mijloace militare.

Caracterul legitim și legal al utilizării forței, respectiv a violenței, în îndeplinirea misiunilor armatei este probat tot prin existența unor prevederi adecvate în acte juridice. Prin definiție, armata este instituția statului abilitată prin lege de a întreprinde forța atunci când trebuie să-și îndeplinească rolul de garant al suveranității, independenței și al unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale. Misiunile sale sunt stipulate, înainte de toate, în Constituția țării și, prin urmare, se poate afirma că au „acoperirea juridică” necesară și suficientă.

Este evident că, în afara prevederilor constituționale, activitatea și viața armatei sunt reglementate și prin alte acte

normative, legi organice, hotărâri de guvern, ordine ale ministrului Apărării Naționale, regulamente militare, dispoziții ale șefului Statului Major General, instrucțiuni. De fapt, toate aceste acte normative explicitează și detaliază prevederile constituționale, oferind baza juridică a întregii vieți și activități a armatei.

Baza legală a participării unor structuri ale armatei României la misiuni în afara frontierelor naționale o constituie legile care reglementează concret această activitate. În acest sens, există atât legi speciale adoptate de către Parlamentul țării, cât și alte documente, cum ar fi tratate și convenții privind armatele și armamentele, la care România este parte și pe care organul legislativ le-a ratificat. Astfel, integrarea țării noastre în structurile euro-atlantice a fost validată, atât prin votul parlamentelor statelor membre ale NATO, cât și de votul Parlamentului român. Prin urmare, participarea armatei României la misiuni de securitate și apărare colectivă este legală. În plus, orice plecare a unor structuri militare românești peste hotare pentru a îndeplini misiuni diverse atât în cadrul NATO, cât și sub egida ONU sau OSCE se aprobă de către Parlamentul României. Acest fapt, pe lângă certificarea legalității misiunii respective, are și o semnificație deosebită în plan social - legitimează actualul statut al României de contributor la securitatea regională și globală.

Deci, se poate afirma că existența, organizarea, viața și activitatea specifică a armatei sunt pe deplin legale, fiind susținute atât prin prevederi ale Constituției statului român, cât și prin legi juridice și alte acte normative. Deci, tot ceea ce privește securitatea națională și apărarea țării ca obiective ale misiunilor armatei au o puternică temelie juridică, ceea ce se răsfrânge pozitiv asupra motivației militarilor, atât pentru profesia aleasă, cât și pentru natura și conținutul sarcinilor ce le pot fi încredințate.

⁵⁶ Ionescu, Cristian, *Dezvoltarea constituțională a României*, Regia autonomă „Monitorul oficial”, București, 2000, p. 426.

⁵⁷ Idem, p. 756.

3. Concluzii

- Misiunile ce revin armatei în statul de drept au o serie de determinări de natură socială, psihosocială și juridică. Determinările sociale și cele psihosociale sunt, într-o mare măsură, o reflectare a psihologiei și culturii naționale. Deși amenințările militare la adresa țării noastre sau a altor state europene, teoretic, tind să fie nule, misiunea de apărarea a suveranității, independenței, integrității statului și unității teritoriale este specificată în toate documentele ce reglementează acest aspect, pe de o parte, și în variantele de răspuns ale anchetelor sociologice efectuate la noi sau în alte țări, pe de altă parte. Totodată, această misiune a armatei se poate socoti o expresie a mândriei naționale, a afirmării identității fiecărei națiuni, dacă se ține seama de efectele pe care le generează fenomenul globalizării economiei, informațiilor, finanțelor, politicilor de securitate și de apărare.

- Trecerea de la armata de masă la cea de profesie, ca urmare a noilor provocări ale mediului de securitate, ale revoluției în domeniul militar, ale globalizării, va conduce, probabil, la diminuarea în timp a sentimentului de apărare a țării la cei care nu au efectuat stagiul militar, iar mentalitățile privind menirea socializatoare a acestuia (serviciului militar) pentru tineri se vor transforma. Este posibil ca profesia militară să dobândească noi dimensiuni și parametri, comparabile cu ale celorlalte profesii din alte domenii. În plus, „tehnizarea” semnificativă a armatei va face din serviciul militar, sub aspect profesional, ceva similar altor domenii de activitate din sectorul civil cu un nivel de tehnicitate asemănător. Deci, este posibil ca profesia militară să fie dorită și valorizată de populație, îndeosebi de tineri, ca oricare alta de același nivel tehnic din viața civilă. Totuși, atractivitatea serviciului militar pentru tineri va rămâne în continuare ridicată, datorită specificității misiunilor armatei - lupta, care va necesita o pregătire

profesională specială, însușirea și formarea unor deprinderi, abilități și priceperi de utilizare eficace a armamentului și aparaturii militare sofisticate din dotare, prezența riscului de a fi rănit sau chiar ucis.

- Participarea unor structuri militare românești la misiuni în afara frontierelor naționale va constitui un punct de atracție pentru tinerii care vor veni ca voluntari în armată, atât datorită ineditului unor asemenea activități, cât și a remunerării atractive, în comparație cu unele salarii obținute atât în sectorul privat, cât și public din țara noastră.

- Determinarea juridică a existenței și funcționării armatei este atestată prin prevederile Constituției statului român, iar celelalte aspecte privind activitățile specifice acestei instituții sunt reglementate prin legi organice și alte acte normative. Acest tip de determinare va rămâne relativ neschimbat, comparativ cu determinările sociale și psihosociale care vor suporta o adaptare adecvată și flexibilă în timp, datorită schimbărilor politice, economice, sociale, culturale, atât la nivel național, cât și global.

Desigur, într-o anumită măsură, și determinarea juridică a misiunilor armatei naționale va trebui să suporte unele corective, ca urmare a sincronizării legislației privind apărarea și securitatea statelor membre ale acelorași structuri politico-militare și economice.

ANEXA NR. 1

Tabelul nr. 1: Opinii privind rolul armatei în societate⁵⁸
(subiecți din grupa de vârstă 18-60 de ani)

Răspuns În opinia dumneavoastră:	Da %	Nu %	NȘ/NR %
Asigură securitatea țării	89,7	7,1	3,2
Reprezintă valorile tradiționale ale poporului român	79,0	10,5	10,5
Reprezintă o instituție de încredere a statului român	90,5	4,7	4,8
Are un nivel de corupție scăzut	54,7	25,3	20,0
Asigură pregătirea tineretului pentru apărarea țării	84,3	11,4	4,4
Se bucură de suportul populației	85,5	7,6	6,9
Este formată din personal cinstit și loial	64,3	18,3	17,4
Contribuie la pregătirea tinerilor pentru viață	81,2	12,5	6,3

⁵⁸ Cf. *Spirit militar modern*, nr. 6/2000, pp. 13-14.

Tabelul nr. 2: Opinia tinerilor privind rolul armatei în societate⁵⁹ (grupa de vârstă 18-29 de ani)

Răspuns În opinia dumneavoastră armata:	Da %	Nu %	NȘ/NR %
Asigură securitatea țării	89	8	3
Reprezintă valorile tradiționale ale poporului român	73	15	12
Reprezintă o instituție de încredere a statului român	90	7	4
Are un nivel scăzut de corupție	46	36	18
Asigură pregătirea tineretului pentru apărarea țării	84	12	4
Se bucură de suportul populației	79	12	9
Este formată din personal cinstit și loial	57	26	17
Contribuie la pregătirea tineretului pentru viață	79	16	5

⁵⁹ Idem, pp. 14-15.

ANEXA NR. 2⁶⁰

Tabelul nr. 1: Rolul armatei naționale în societate

Rolurile armatei naționale	Procente din populație
Apărarea teritoriului țării	94
Ajutor în caz de catastrofe în țară	91
Ajutor în caz de catastrofă în alte țări	84
Menținerea sau restabilirea păcii în lume	80
Pregătirea și ducerea războiului	76
Apărarea valorilor cum sunt libertatea, democrația etc.	70
Garantează/simbolizează unitatea națională	59
Transmite tinerilor valori cum sunt disciplina, ordinea etc.	54
Ajută tinerii să se integreze în societate	54
Armata nu servește la nimic	6

Tabelul nr.2: Rolul armatei în țările membre ale Uniunii Europene

Rolurile armatei	Procente din populație
Apărarea teritoriului UE	71
Garantarea păcii în UE	63
Intervenție în caz de catastrofă în Europa	58
Apărarea drepturilor omului	51
Efectuarea de misiuni umanitare	48
Intervenție în caz de conflicte la frontierele UE	44
Repatrierea europenilor din zonele de conflict	41
Intervenție în caz de catastrofă în afara UE	37
Participarea la misiuni de menținerea păcii	34
Apărarea intereselor economice ale UE	23
Simbol al identității europene	19
Intervenție atunci când sunt conflicte în alte regiuni	18
Participarea la misiuni de pace fără acordul ONU	15
Nu este necesară o armată europeană	4

⁶⁰ Cf. Manigart, Philippe, *L'opinion publique et l'Europe de la Défense*, în http://www.europe.eu.int/commpublic_opinion_archives/ebs/ebs_146_summ_fr.pdf

APĂRARE COLECTIVĂ ȘI APĂRARE NAȚIONALĂ

Constantin MOȘTOFLEI
Petre DUȚU

Lumea trece printr-o perioadă de asidue căutări ale statelor și organizațiilor regionale și globale pentru realizarea unei noi ordini mondiale, care să permită viața și activitatea oamenilor, a comunităților umane, precum și dezvoltarea acestora, într-un climat de siguranță. În acest context, globalizarea, ca fenomen multidimensional și complex, are profunde influențe asupra mediului de securitate național, regional și global. De aceea, mediul de securitate de după Războiul Rece se caracterizează prin frontiere din ce în ce mai deschise. Fluxurile de bunuri și de investiții, dezvoltarea tehnologică și progresul democrației au adus mai multă libertate și prosperitate oamenilor⁶¹.

Totodată, peisajul de securitate, în care se înscrie și România, cunoaște o schimbare fundamentală, care pune capăt moștenirii Războiului Rece și perioadei de tranziție din anii '90. Amploarea și profunzimea acestei transformări ține de faptul că multe elemente-cheie ale mediului se modifică simultan. În acest context, se pot menționa următoarele:

- *situația, în termeni de riscuri și de amenințări*, se caracterizează prin capacitatea sporită pentru actorii nonstatali de a produce distrugerii în masă. Ceea ce până la atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 era doar o posibilitate, acum reprezintă un pericol clar și prezent, care sfidează securitatea internă și apărarea militară a oricărui stat;

⁶¹ Solana, Javier, *Une Europe sure dans un monde mielleur*, în <http://ue.eu.int/pressdata/fr/reports/76256.pdf>

- *natura și conținutul relației dintre SUA și aliații lor europeni* fac obiectul unei profunde revizuirii, care repune în discuție instituțiile transatlantice, concomitent cu logica politică și strategică ce le-a susținut mai mult de 50 de ani⁶²;

- *Uniunea Europeană se restructurează* sub aspect politic și instituțional, cu scopul declarat de a-și spori rolul jucat în gestionarea crizelor și conflictelor europene și nu numai. Aceasta este preocupată de crearea unei structuri militare care să-i permită să se implice mai activ și mai consistent, decât până acum, în gestionarea crizelor de pe continent și din alte regiuni unde are interese strategice;

- *se accentuează riscuri*, precum: cele *de natură demografică* (creștere demografică semnificativă în țările în dezvoltare, migrația dinspre țările în curs de dezvoltare către țările europene dezvoltate, îmbătrânirea populației în majoritatea statelor europene); *tendențele de evoluție economică* pozitivă în statele industrializate și negativă în țările în curs de dezvoltare; *dezvoltarea tehnologică* (îndeosebi tehnologia informației) va adânci prăpastia dintre țările industrializate și cele în curs de dezvoltare; *cercetarea științifică* aparținând domeniilor de vârf (nanotehnologia, ingineria genetică, inteligența artificială, robotica) va permite unor actori nonstatali să acumuleze un potențial de putere și de distrugere neașteptat, ceea ce va genera probleme complexe de natură etică; cele *de natură energetică și ecologică* vor reprezenta provocări serioase la adresa securității naționale, regionale și globale⁶³.

Aceste categorii de riscuri, ce interacționează între ele, sunt influențate semnificativ de factori externi (precum Rusia, China, Orientul Mijlociu) sau interni (factorii demografici – rata de natalitate, îmbătrânirea populației, fluxurile emigrației).

⁶² Bertram, Christoph e.a., *Un nouveau depart*, în http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/fonds/nouveau_depart.asp

⁶³ Spillmann, Kurt R., *Vers une approche exhaustive de la paix*, în http://www.frk.ethz.ch/about/about_mdek/document/Versuneapproche.pdf

Deși, în prezent, pericolul unui război de tip clasic între statele europene nu mai există, totuși, în Balcani și Cipru, se menține starea de incertitudine, și, tot aici persistă riscul unor tensiuni și conflicte interetnice și religioase.

În același timp, și în alte regiuni ale lumii se mențin în actualitate o serie de riscuri și amenințări la adresa securității și apărării naționale, zonale și chiar globale. Printre acestea se află și următoarele:

- *exacerbarea contradicțiilor în „arcul de criză”, care se întinde de la Maghreb în Pakistan;*

- *proliferarea armelor nucleare*, cu riscul prăbușirii regimului de neproliferare a lor și evoluția similară în domeniul armelor biologice;

- *posibilitatea folosirii armelor nucleare în Asia*, cu consecințele ce decurg de aici pentru Europa;

- *terorismul internațional se extinde*, actorii nonstatali, care sunt promotorii lui, acționează atât de pe teritoriul statului-țintă, cât și din afara acestuia.

În acest context deosebit de complex, apărarea statelor împotriva acestor riscuri și amenințări cu un pronunțat caracter transnațional trebuie să apeleze, pe lângă formele tradiționale de luptă, la noi forme de cooperare și colaborare cu alte state. În principal, este vorba despre faptul că, la acțiunea agresivă a unor actori transnaționali (de exemplu, terorismul internațional, crima organizată transfrontalieră), răspunsul adecvat îl pot da tot actori transnaționali. De aici necesitatea organizării unei apărări și securități colective de către statele interesate în prezervarea independenței, integrității teritoriale, a vieții și bunurilor populației, în general, a intereselor fundamentale naționale.

1. Apărarea națională, apărarea comună și apărarea colectivă – activități complexe și permanente

1.1 Apărarea – activitate umană complexă

Apărarea reprezintă o activitate umană complexă. Din punct de vedere conceptual, se poate constata că a avut o evoluție constantă de-a lungul timpului. În prezent, ea acoperă domenii diverse. În sens larg, termenul *apărare* desemnează „*ansamblul măsurilor și dispozițiilor de orice natură care are drept obiect asigurarea, în orice moment, în orice împrejurare și împotriva oricărei forme de agresiune, a securității și integrității teritoriului, cât și viața populației*”⁶⁴. Cu alte cuvinte, această noțiune se referă la acțiunile și măsurile pe care le adoptă fiecare stat în parte, pentru protejarea vieții cetățenilor săi, a bunurilor și teritoriului național, pentru garantarea independenței și unității statale.

În general, apărarea presupune posibilitatea ca ceea ce aparține cuiva (viață, bunuri, teritoriu, attribute etc.) să fie amenințat cu schimbarea statutului de până atunci. În afara existenței unui risc sau amenințări la adresa a ceva sau a cuiva nu se poate vorbi de apărarea celor puse în pericol, iar riscurile și amenințările, posibile și probabile, privind drepturile și libertățile cuiva (individ, grup, comunitate, stat) se află într-o continuă transformare sub acțiunea complexă a unei palete largi de factori sociali, economici, militari, culturali etc. Deci, se poate afirma că apărarea este un termen cu o evoluție dinamică, ca urmare a nevoii de adaptare continuă a sa la realitatea cotidiană aflată, la rândul său, într-o permanentă schimbare. În același timp, mutațiile produse atât în plan intern (schimbarea de regim politic în unele state europene, renunțarea de către

⁶⁴ Cf. *Glosar de termeni și expresii privind angajarea operațională a forțelor*, București, Editura AISM, 2002, p. 21, *Agresiune* - folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a altui stat sau orice alt mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite (art. 1).

acestea la apartenența la o alianță politico-militară și orientarea către alta și demersurile de aderare la UE), cât și extern (încetarea Războiului Rece, dispariția Pactului de la Varșovia, destrămarea URSS, lărgirea NATO și a UE) vor amplifica și intensifica căutările statelor de a-și construi și dezvolta un sistem adecvat de apărare și securitate națională prin integrarea voluntară într-un sistem validat de apărare colectivă.

Apărarea reflectă o realitate dinamică ce are în structura sa următoarele componente: *politică, militară, economică, civilă, culturală, psihologică*.

Apărarea politică este atributul inalienabil al conducerii statului. Ea derivă din responsabilitatea asumată de către cei care dețin puterea politică în stat, grație votului alegătorilor, față de întreaga populație privind protejarea și prezervarea vieții și bunurilor acesteia în orice condiții. Prin expresia „în orice condiții” trebuie înțeles faptul că autoritatea publică poartă răspunderea pentru asigurarea mediului prielnic vieții și activității cetățenilor țării atât la pace, cât și în situații de criză sau de război. Acest tip de apărare include ansamblul măsurilor și acțiunilor pe care conducerea statului le adoptă și le pune în practică, în toate domeniile de activitate, atât pe plan intern, cât și extern, pentru a apăra interesele naționale, viața și bunurile cetățenilor. Printre aceste măsuri se află, pe de o parte, cele strict de natură politică - presiuni, sancțiuni, coerciție etc. atât la nivelul relațiilor bilaterale, cât și prin apelul la organizațiile internaționale competente - și, pe de altă parte, toate celelalte de ordin militar, economic, diplomatic și cultural. În același timp, apărarea politică presupune: *decizia politică* (alegerea unei alternative și asumarea răspunderii pentru această opțiune); *suportul public* (captarea consensului național pentru decizia politică adoptată); *stabilirea instrumentelor politice* ce vor fi utilizate pentru atingerea obiectivelor propuse.

Apărarea militară este de competența armatei, de fapt, a tuturor categoriilor de forțe ale armatei (forțe terestre, forțe

aeriene și forțe navale)⁶⁵. Ea are obiective strategice de descurajare, de protecție a populației, a teritoriului, de prevenire a pericolelor pentru a garanta interesele fundamentale ale națiunii. Într-un fel și într-o anumită măsură, apărarea militară, în ultima vreme, include și participarea armatei la acțiunile umanitare din țară și din afara acesteia, precum și misiunile de menținere și impunere a păcii.

Apărarea (protecția) civilă revine instituțiilor statului abilitate prin lege (pompieri, jandarmerie, poliție) să protejeze populația, bunurile acesteia, la nevoie (în caz de calamități naturale, accidente), și să prevină producerea unor accidente ecologice. De asemenea, apărarea civilă vizează și măsuri de protecție a populației împotriva atacurilor teroriste cu arme de distrugere în masă. În situațiile stabilite de lege, armata participă activ la măsurile concrete adoptate în vederea protejării vieții populației și a salvării bunurilor acesteia, dar și ale comunităților umane.

Apărarea economică revine organelor statului care au competențe stabilite prin legi adecvate acestui domeniu de activitate. Ea vizează: producția și circulația resurselor, ameliorarea competitivității naționale într-o economie globalizată, protejarea bazelor de date și transferurilor tehnologice, combaterea exploatării ilicite a brevetelor, dezinformarea informatică și contrafacerea, ocuparea cât mai deplină a forței de muncă și, mai ales, stoparea emigrației tinerilor cu înaltă calificare profesională.

Apărarea culturală presupune promovarea activă și puternic ofensivă a bunurilor spirituale și a valorilor, a obiceiurilor și tradițiilor românești în lume, prin structuri și programe specifice.

Apărarea psihologică se organizează în scopul menținerii și întăririi voinței de a rezista și de a învinge orice

⁶⁵ Gl.bg.(r) prof.univ.dr. Onișor, Constantin, *Teoria strategiei militare*., AISM, București, 1999, p. 322.

agresor. Se realizează, de regulă, de către structuri specializate în astfel de activități și acțiuni, cu concursul larg al mass-media. Informația, respectiv vehicularea acesteia prin vectori adecvați, este modalitatea principală de realizare a acestui tip de apărare.

Apărarea, ca activitate, se caracterizează și prin *complexitate*. Aceasta derivă din interacțiunea sa cu societatea în care este organizată și se derulează constant și sistematic. Pe de o parte, asupra sa acționează într-o manieră concertată un ansamblu de factori diferiți, ca natură și conținut (economici, sociali, politici, psihosociali, culturali). Pe de altă parte, ea influențează domenii importante de activitate din societate. Din prima categorie, un important factor îl reprezintă *forța prejudecăților*. În mod special la tineri, apărarea este obiectul stereotipurilor, care conduc fie la refuzul de a aborda problema, fie inversul, la un interes centrat într-o manieră unică asupra faptelor de arme⁶⁶. Rar apărarea este înțeleasă ca un atribut esențial al suveranității naționale. În plus, reducerea sa doar la componenta militară face mai dificil de acceptat de marea majoritate a oamenilor apărarea ca mobilizare a tuturor cetățenilor și mijloacelor pentru a prezerva valorile democrației, pentru a organiza și desfășura activități cu caracter umanitar sau de altă natură.

În același timp, componenta militară este mai evidentă în cadrul apărării, pentru că la ea se fac, pe de o parte, referiri frecvente în filme, în cărți de istorie, în reviste etc. Pe de altă parte, existența conscripției privind serviciul militar a pus mulți tineri în contact cu instituția militară, ei primind în acest cadru, pe lângă o pregătire militară adecvată și o educație patriotică, fundamentată, în principal, pe faptele de arme ale înaintașilor. Probabil că, odată cu trecerea la voluntariat, acest rol instructiv-educativ al armatei nu îi va mai influența pe toți tinerii apti de

serviciu militar, ci doar pe cei care au optat pentru profesia de militar. Este posibil ca spiritul de sacrificiu, simțul datoriei, conduita disciplinată, obediența, conformitatea, ca valori promovate permanent de instituția militară, să-și reducă impactul asupra tinerei generații care nu mai este obligată să efectueze stagiul militar. În acest context, se impune sporirea adecvată a rolului formativ al școlii și familiei în ceea ce privește atitudinea pozitivă a tinerilor, în special, și a tuturor cetățenilor, în general, față de apărarea și promovarea intereselor naționale fundamentale, atât în țară, cât și în afara ei.

Un alt factor îl constituie impactul pe care l-a avut *apărarea țării asupra creatorilor din domeniul arhitectonic, iconografic, muzical, științific și tehnologic*. De fapt, apărarea a inspirat numeroși artiști și creatori din domeniile menționate anterior. Despre faptele de arme, individuale și/sau colective sunt realizate atât la noi, cât și în alte țări o varietate de lucrări artistice, în toate domeniile de creație. Totodată, aceasta a condus la o serie de descoperiri științifice și tehnice, care, ulterior, au cunoscut o largă aplicare în viața civilă.

În al treilea rând, este vorba despre *aportul apărării la cultura și istoria națională*. Prin participarea la apărarea țării, fie în cadrul armatei prin exercitarea profesiei militare și a serviciului sub drapel, fie în celelalte sectoare de activitate cu atribuții în domeniul prezervării integrității și unității statului român, oamenii au contribuit la păstrarea și difuzarea unor valori și cunoștințe. Ei au continuat tradițiile înaintașilor, amplificându-le prin noi fapte de arme, prin formarea și educarea tinerei generații în spiritul valorilor umane unanim recunoscute: *cinste, dreptate, corectitudine, disciplină, spirit de sacrificiu, sentimente și atitudini patriotice* etc.

În prezent, prin participarea unor structuri militare românești la misiuni diverse în afara țării, fie sub egida ONU, fie ca parte integrantă a Alianței Nord-Atlantice, se face atât o promovare a intereselor naționale fundamentale, cât și o

⁶⁶ Costa-Lascoux, Jacqueline, *Citoyennete et defense*, p.1, în <http://www.endp.fr/themadoc/defense/reperesInp.htm>

răspândire a valorilor culturii noastre în lume. Populația civilă, ceilalți oameni din zona în care acționează militarii români (în misiuni umanitare, misiuni de menținere și impunere a păcii) cunosc direct o serie de trăsături specifice poporului nostru, obiceiuri, tradiții. La rândul lor, militarii români iau contact direct cu valorile, cultura, obiceiurile, religia și mentalitățile populației locale, influențându-le și lăsându-se influențați de acestea. Acest schimb pare reciproc avantajos, pe toate planurile, potrivit mărturiilor militarilor participanți la astfel de misiuni și ale unor reprezentanți ai populației din zonă.

În al patrulea rând, apărarea, organizându-se și desfășurându-se în conformitate cu *prevederile legilor țării și a tratatelor și convențiilor internaționale* la care România este parte, depinde de oamenii ce desfășoară acțiuni fundamentate juridic. De aici preocuparea pentru promovarea și apărarea drepturilor omului, a libertății, a justiției, atât în interiorul statului național, cât și în misiunile executate peste hotare.

În fine, apărarea presupune, în mod obligatoriu, *angajamentul moral și fizic al populației*. Prin urmare, ea trebuie să primească adeziunea civică. Cetățenii trebuie să știe în numele cui și din ce motive se angajează în luptă, mergând, la nevoie, până la sacrificiul suprem. De obicei, apărarea țării, când a îmbrăcat forma luptei armate, s-a făcut sub drapelul țării și în numele păstrării teritoriului național, a tradițiilor, a vieții populației și a bunurilor sale. Altfel spus, în ceea ce privește angajarea oamenilor în acțiunile de apărare a țării, a existat întotdeauna o motivație superioară întemeiată atât pe un puternic suport afectiv (atitudini și sentimente patriotice, mândrie națională), cât și rațional (demonstrație logică, probe materiale).

Apărarea țării, ca atribut al suveranității naționale ce se exprimă prin sentimente, atitudini și comportamente interpersonale și colective trăite de cetățeni, are două

dimensiuni importante: o *dimensiune subiectivă* și o *dimensiune obiectivă*.

Dimensiunea subiectivă reflectă intensitatea sentimentelor și atitudinilor patriotice ale cetățenilor. Ea este influențată de experiența individuală și colectivă ce acționează asupra sentimentelor și atitudinilor de dragoste de țară ale cetățenilor, dar și a comunităților umane. În acest mod se explică evoluția conduitei individuale și de grup vis-à-vis de apărarea țării în unele momente, deși condițiile sociale, economice, politice, militare de ansamblu rămân neschimbate.

Dimensiunea obiectivă este apreciată în funcție de parametrii comportamentelor individuale și colective evaluate cu instrumente de măsurare adecvate. Ea exprimă o apreciere obiectivă a stării sentimentelor și atitudinilor patriotice, precum și a comportamentelor colective referitoare la apărarea țării. De aceea, dimensiunea obiectivă poate diferi de cea subiectivă, ce se întemeiază pe maniera în care indivizii și grupurile umane percep apărarea, în general, și apărarea națională, în particular.

Cele două dimensiuni interacționează și se influențează reciproc. De pildă, informarea oportună și veridică a populației asupra stării apărării naționale poate influența percepția acesteia. La rândul său, percepția populației privind apărarea țării poate acționa asupra imaginii oficiale a acesteia, corectând-o, într-un sens sau altul. Din „confruntarea” celor două dimensiuni pot rezulta măsuri adecvate și flexibile de optimizare a acestui sector de activitate umană extrem de important. Dinamica acestor două dimensiuni poate sugera atât nivelul de analiză, cât și natura soluțiilor de adoptat în domeniul apărării naționale.

1.2 Caracteristici definitorii ale apărării comune și ale apărării colective

Apărarea comună și apărarea colectivă sunt două concepte care apar tot mai frecvent în debaterile referitoare la prevenirea riscurilor și amenințărilor la adresa securității individului uman, dar și a comunităților cărora acesta aparține. Utilizarea lor, atât în vorbirea curentă, cât și în lucrări specifice domeniului, face dovada acordării unor înțelegeri câteodată apropiate, alteori ușor diferite.

În literatura de specialitate, deși nu se face o delimitare tranșantă între *apărarea comună* și *apărarea colectivă*, analiza conținutului diferitelor texte referitoare la această temă lasă însă să se întrevadă existența unor diferențe semnificative⁶⁷. Astfel, *apărarea comună* înseamnă constituirea unor structuri adecvate (civile și militare) de către mai multe state sau de o uniune de state, încadrarea lor cu personal calificat pentru tipul de sarcini ce li se poate încredința, instrumente potrivite scopului propus (de la computere la armament), acte normative care să reglementeze activitatea specifică, toate prin efortul uman, material și financiar al tuturor membrilor organizației respective. De asemenea, conducerea acestei structuri revine în totalitate organizației interstatale care a constituit-o. Altfel spus, apărarea comună implică constituirea (cu aportul și prin voința tuturor statelor participante) a instrumentelor - *instituții, resurse umane, materiale, financiare și informaționale, acte normative juridice* - destinate să le protejeze interesele fundamentale, să le apere teritoriul, independența și suveranitatea.

Specific apărării comune este și faptul că structura militară constituită în acest scop se află sub comanda organelor uniunii și nu a fiecărui stat membru. În plus, structura destinată apărării comune este permanentă, ea fiind gata oricând să-și

exercite rolul pentru care a fost creată. Un exemplu în acest sens îl poate constitui Uniunea Europeană, care vrea să-și constituie și o structură militară proprie pe care să o întrebuințeze atunci când este necesar să se implice consistent și sistematic în activități cum ar fi: apărarea teritoriului său, a independenței și a intereselor sale fundamentale; gestionarea unor crize din zonele sale de interes strategic; soluționarea unor conflicte de pe continentul european și din alte regiuni ale lumii⁶⁸.

Într-un anume fel, apărarea comună, prin conținut, sarcini, modalități de soluționare a problemelor ivite datorită provocărilor mediului de securitate intern și internațional, se substituie apărării naționale al cărei rol, în timp, îl preia integral. De fapt, acest concept derivă din voința și acordul statelor ce doresc să organizeze în comun sistemul securității și apărării intereselor naționale fundamentale. Practic, în acest context, tendința este ca, în timp, uniunea statelor care își constituie structuri destinate apărării comune să dobândească tot mai mult caracteristicile definitorii ale unei națiuni și să se comporte ca atare atât pe plan intern, cât și ca actor internațional. Desigur, apărarea comună, cel puțin deocamdată, nu pune în discuție existența armatelor naționale, ca instituții fundamentale ale statului de drept în țările care alcătuiesc uniunea statală respectivă și nici apartenența lor la o alianță politico-militară credibilă. În acest context, se pot da drept exemplu raporturile dintre NATO și UE care, cel puțin în domeniul securității și apărării colective, se completează reciproc. O Uniune Europeană capabilă să acționeze pe scena internațională, inclusiv prin mijloace militare, nu face astfel concurență Alianței Nord-Atlantice, ci, dimpotrivă, întărește credibilitatea și eficacitatea contribuției europenilor la această organizație.

⁶⁷ Bulletin d'information de l'Observatoire Europeen de Securite, nr.6/ (iunie) 2003 și nr.8/ (ianuarie) 2004; Sanjose Roca, Monica, *L'identite europeenne de securitate et de defense*, în <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/sanjose.pdf>

⁶⁸ *L'Union Europeenne et la prevention des conflits*, în <http://www.grip.org/>

„Apărarea colectivă reprezintă angajamentul tuturor statelor de a se apăra reciproc de o agresiune exterioară. Organizația de apărare colectivă are ca principal scop apărarea tuturor membrilor de orice acțiune externă”⁶⁹. Alianța Nord-Atlantică, ex-Tratatul de la Varșovia, Organizația Tratatului din Sud-Estul Asiei (SEATO) sunt exemple de asemenea organizații. Ele au la bază o convenție în care este stipulată apărarea reciprocă în cazul în care un stat membru este amenințat sau este deja subiect al unui atac militar din partea altui stat sau grup de state din afara tratatului. De exemplu, Alianța Nord-Atlantică constituie fundamentul apărării colective a membrilor săi și, totodată, și-a demonstrat și capacitatea de a se adapta pentru a juca un rol util în serviciul menținerii păcii, în domeniul gestionării crizelor. Această capacitate este reflectată în noul concept strategic al NATO adoptat la întâlnirea la nivel înalt de la Washington (mai 1999) care, menținând locul central al misiunilor numite „articolul 5” (apărare colectivă), integrează și misiuni „în afara articolului 5”, de tipul menținerea sau restabilirea păcii.

În acest cadru, se impune făcută observația că tensiunile și conflictele dintre statele membre ale aceleiași alianțe politico-militare nu se rezolvă prin sprijin militar acordat uneia sau alteia dintre părțile implicate, ci prin utilizarea altor modalități, de regulă nonmilitare.

Sintetic, *apărarea colectivă* presupune, în mod cumulativ, următoarele norme:

- *reciprocitate* între statele membre în ceea ce privește susținerea militară în caz de atac de către un alt stat sau uniune de state, schimb de informații despre o eventuală agresiune militară asupra unuia din statele membre ale organizației politico-militare;

- *contribuția fiecărui stat membru cu resurse umane, materiale și financiare* pentru susținerea unei misiuni dusă de

organizație în vederea promovării intereselor fundamentale ale participanților;

- *constituirea de forțe militare naționale* care intră în subordinea unei conduceri militare a organizației doar pe timpul îndeplinirii misiunii respective; în restul timpului, structura militară se întoarce la „bază”, adică în țara de origine;

- *negocierea nivelului, mărimii și naturii efortului de apărare*. După adoptarea deciziei în acest domeniu se trece la transpunerea ei în practică prin metode proprii de către fiecare țară;

- *obligativitatea tuturor statelor membre de a participa la apărarea colectivă*. Această participare este dimensionată în raport cu puterea economică și militară, cu populația și suprafața țării respective;

- *consens în adoptarea hotărârilor*. Odată adoptate, acestea devin obligatorii pentru toți membrii organizației. De fapt, utilizarea acestei tehnici în luarea deciziilor presupune asumarea voluntară și conștientă de către fiecare stat membru a responsabilității ce derivă din statutul și rolul său în cadrul respectivei organizații politico-militare.

Într-un fel, apărarea colectivă reprezintă o traducere în mediul militar a principiului „toți pentru unul și unul pentru toți”, adică se acordă sprijinul militar și de altă natură oricărui membru necondiționat, indiferent de rolul și contribuția sa la activitatea organizației politico-militare⁷⁰.

Totodată, apărarea colectivă exprimă atitudinea responsabilă a statelor respective față de protejarea și promovarea intereselor lor naționale. Raportarea realistă la posibilitățile individuale de apărare a teritoriului național, a independenței, a populației determină căutarea unor soluții viabile, iar apărarea colectivă este una dintre acestea. De altfel, practica socială a probat suficient acest lucru. De asemenea, apărarea colectivă poate fi percepută ca o activitate umană

⁶⁹ Analiza securității internaționale, în <http://www.studiidesecuritate.ro>

⁷⁰ Vezi Anexele nr. 1, 2 și 3 ale prezentului studiu.

conștientă, voluntară și cu o dinamică specifică, proiectată și realizată cu sprijinul cetățenilor, atât în calitatea lor de contribuabili, cât și de participanți direcți în structurile civile și militare cu competențe în domeniu.

Ca activitate umană, apărarea colectivă presupune existența posibilității evoluției sale în timp, în sensul perfecționării, a adaptării flexibile la modificările mediului de securitate, atât sub aspectul organizării, cât și al strategiei de urmat.

În același timp, apărarea colectivă presupune constituirea unor structuri militare adecvate provocării căreia trebuie să i se răspundă la un moment dat, dar și a unor mecanisme de decizie eficace. La rândul său, aceasta implică o atitudine similară a statelor implicate față de pericolele și amenințările cărora trebuie să le răspundă adecvat, fie că este vorba de amenințarea teroristă, fie de soluționarea unui conflict în zona sau regiunea lor de responsabilitate.

Totodată, apărarea colectivă semnifică conștientizarea de către cei interesați a rolului de garant al integrității lor teritoriale, a independenței pe care și-l asumă organizația cu o asemenea misiune. În plus, acceptarea statutului de membru al unei organizații politico-militare cu astfel de competențe presupune renunțarea la unele attribute ale suveranității naționale și transferul lor către instituția transnațională care și-a asumat responsabilitatea apărării colective. De altfel, astăzi, când fenomenul globalizării se extinde asupra tuturor domeniilor de activitate umană, această renunțare nu mai pare de neacceptat, așa cum era percepută cu câteva decenii în urmă.

În concluzie, se poate afirma că cele două noțiuni - *apărare comună* și *apărare colectivă* - sunt diferite ca natură, conținut, dimensiuni, angajament și consecințe politice, sociale, psihosociale, militare, economice etc. pentru statele implicate.

2. Apărarea colectivă: sistem deschis

Starea actuală și tendințele de evoluție ale mediului de securitate regional și internațional impun tot mai mult statelor lumii să se orienteze către organizarea unei apărări colective în fața riscurilor și amenințărilor tot mai diverse, ca natură, conținut, frecvență și intensitate, îndeosebi din partea unor actori nonstatali.

Apărarea colectivă se poate considera un sistem, având în vedere trăsăturile definitorii, structura, obiectivele urmărite, modalitățile utilizate pentru atingerea eficace a scopurilor stabilite. Ea este definită de un ansamblu coerent de caracteristici esențiale. Printre acestea se numără:

- *caracterul voluntar*. Acesta semnifică faptul că opțiunea statelor pentru acest sistem de apărare a intereselor naționale fundamentale este una liber consimțită. Fiecare stat participant la o asemenea modalitate de apărare a ales, în mod conștient și liber, o astfel de variantă. Aderarea unui stat la o asemenea organizație este benevolă, nu obligatorie sau forțată. Ea se face prin metode și mijloace cunoscute de toți cei interesați;

- *selectivitatea*. Opțiunea unui stat pentru apărarea colectivă devine realitate dacă și numai dacă sunt îndeplinite o serie de norme și criterii stabilite de organizația care și-a asumat responsabilitatea unui astfel de demers de interes general și benefic total, în egală măsură, pentru toți participanții. Altfel spus, accesul la sistemul apărării colective este condiționat de satisfacerea cumulativă de către solicitant a unui set de criterii - politice, sociale, militare, economice - riguros definite în statutul respectivei organizații;

- *caracterul deschis*. Sistemul apărării colective este unul deschis, adică acceptă integrarea în rândurile sale și a altor state care îndeplinesc criteriile de aderare și se angajează să le respecte. Este cazul organizației politico-militare NATO care, după terminarea Războiului Rece, a acceptat să se lărgească

prin primirea de noi membri, fapt ce a permis și altor state, printre care și România, să beneficieze de avantajele apărării colective în domeniul prezervării intereselor naționale;

- *permisivitatea*. Dobândirea de către un stat a calității de participant la un sistem de apărare colectivă nu este restrictivă în ceea ce privește posibilitatea acestuia de a stabili relații în domeniul apărării naționale, atât cu un alt membru al organizației respective, cât și cu oricare stat independent și suveran. Un exemplu în acest sens îl constituie relațiile franco-germane în ceea ce privește securitatea și apărarea⁷¹. Ambele state sunt membre ale Alianței Nord-Atlantice, care are printre scopurile sale și apărarea colectivă a țărilor ce o compun, dar această calitate nu a constituit un obstacol în calea stabilirii unor relații preferențiale între ele privind apărarea și susținerea intereselor lor;

- *caracterul organizat*. Această trăsătură se referă la faptul că apărarea colectivă este întotdeauna rezultanta activității unei organizații politico-militare constituită tocmai în acest scop. În acest sens, un exemplu edificator și convingător îl reprezintă Alianța Nord-Atlantică, constituită în 1949 prin semnarea Tratatului de la Washington de către unele state democratice pentru a răspunde corespunzător amenințării militare sovietice. Articolul 5 al Tratatului menționat stipulează obligația statelor semnatare de a-și acorda asistență în cazul unui atac extern. Deci, se poate afirma că aceste state au optat pentru o apărare colectivă ce revine unei alianțe politico-militare, care are capacitatea de a organiza activitățile specifice prezervării intereselor lor fundamentale;

- *temeiul juridic*. Apărarea colectivă are o puternică justificare juridică. Pe de o parte, ea este un tratat între două sau mai multe state întocmit în strictă conformitate cu normele

⁷¹Vezi *Adoption d'un concept franco-german en matière de sécurité et de défense - Consultation franco-allemande de Nuremberg*, 9 decembrie 1996, <http://www.ofaj.org/reseau/liens/sommaire.html>; Christoph Bertram, ea. *Un nouveau départ*, http://www.fistategie.org/barreFRS/publication/fonds/nouveau_depart.asp

dreptului internațional. Pe de altă parte, fiecare stat, înainte de a adera la acest sistem de apărare, supune dezbaterii și aprobării parlamentului țării documentul de aderare. Deci, și din punctul de vedere al normelor juridice interne, participarea la apărarea colectivă este aprobată legal;

- *legitimitatea*. Această trăsătură pornește de la prevederile articolului 51 al Cartei Națiunilor Unite, care stabilește dreptul național la apărare individuală sau colectivă a tuturor statelor membre ONU⁷². Prin urmare, alegerea oricărei forme de apărare a unui stat împotriva unei agresiuni externe este legitimă. Opțiunea unui stat pentru apărarea individuală (națională) sau apărarea colectivă depinde de o serie de factori interni și internaționali, dar în ambele cazuri este o activitate legitimă;

- *descurajarea*. Existența unui sistem de apărare colectivă are și rolul de a descuraja potențialii atacatori (un stat sau un grup de state, o organizație politico-militară). Cel care ar dori să atace cu forțe militare un alt stat va avea suficiente rețineri dacă „victima” este parte componentă a unui sistem de apărare colectivă. Agresorul știe că riposta va fi dată de sistem și nu doar de statul atacat. Acest lucru îl va determina să renunțe la intenția sa războinică și să caute alte căi pentru atingerea scopurilor sale.

Aceste caracteristici ale apărării colective produc o serie de efecte (economice, politice, sociale, militare, culturale) pentru statele care sunt parte ale acestui sistem de promovare și prezervare a intereselor naționale. Desigur, nu toate au urmări benefice, în egală măsură, pentru toți cei implicați în sistem.

În plan *economic*, apărarea colectivă poate contribui la ridicarea ratingului unui stat, la sporirea încrederii investitorilor străini strategici în stabilitatea mediului de afaceri din țara respectivă, la îmbunătățirea schimburilor de bunuri și servicii

⁷² Office of Information and Press, *Manualul NATO*, Bruxelles, 2001, p. 353.

cu parteneri externi. Aceasta este posibil întrucât *participarea statului la un sistem de apărare colectivă* este percepută atât în țară, cât și în afara sa, ca o *garanție* a seriozității și existenței unor rezultate economice pozitive, a stabilității politice și sociale, a climatului psihosocial destins în comunitățile umane, a bunelor relații de vecinătate.

Sub aspect *politic*, apărarea colectivă exercită o influență pozitivă semnificativă în respectarea principiilor statului de drept și ale economiei de piață, a drepturilor omului, a libertăților democratice. Un stat care nu dovedește, în mod constant, prin tot ceea ce întreprinde, în interior și în afara sa, că este promotor al valorilor democratice, al libertăților umane, în general, nu poate spera ca cererea sa de aderare la un sistem de apărare colectivă să fie acceptată.

Social, calitatea de participant la un sistem de apărare colectivă se reflectă în îmbunătățirea coeziunii și solidarității umane, atât la nivelul comunităților locale, cât și al grupurilor profesionale, politice, de muncă, al optimizării consensului național, al sporirii solidarității naționale.

Din punct de vedere *militar*, participarea unui stat la un sistem de apărare colectivă generează o serie de avantaje. În primul rând, se rezolvă optim problemele referitoare la apărarea națională. Practic, cu eforturi umane, financiare și materiale, la fel sau mai mici ca în cazul organizării apărării naționale în mod individual, se obțin rezultate superioare pe toate planurile - de la formarea și instruirea personalului la dotarea cu mijloace de luptă moderne. În al doilea rând, armata națională se reorganizează, derulând un proces multilateral, complex și continuu de reformă, care astfel o face compatibilă și interoperabilă cu armatele celorlalte state cuprinse în sistemul de apărare colectivă. În al treilea rând, prezervarea și promovarea intereselor naționale se realizează în condiții mult mai bune decât în cazul organizării apărării naționale în mod individual. Aceasta pentru că răspunderile privind apărarea

revin unei organizații mai puternice militar decât exclusiv statului respectiv. În fine, armata națională își poate crea acele structuri specializate de care apărarea colectivă are nevoie. De exemplu, România are ca forțe destinate pentru apărarea colectivă, potrivit „Forței Obiectiv 2007 revizuită fundamental”, următoarele: *forțe sub comanda NATO; forțe destinate NATO și UE; forțe nominalizate pentru NATO și alte forțe pentru NATO*. În acest fel, costurile pentru apărare se mențin la un nivel acceptabil pentru contribuabili, fapt ce se va reflecta în atitudinile favorabile exprimate de opinia publică și de mass-media față de instituția militară și activitatea specifică acestora.

În plan *cultural*, participarea țării la sistemul de apărare colectivă oferă posibilitatea ca unii cetățeni civili și militari, care vor lucra în diferite structuri ale sistemului de apărare colectivă, să vină în contact direct cu alte culturi și civilizații. Astfel, este posibil să se producă un schimb de valori și cunoștințe între reprezentanți statelor membre care se întâlnesc pe timpul îndeplinirii misiunilor specifice apărării colective. În plus, toți participanții vor folosi o limbă de circulație internațională pentru a comunica. Și acesta este un bun prilej de cunoaștere reciprocă și interinfluențare între culturi și psihologii naționale diferite.

Desigur, este posibil ca apărarea colectivă, în afara efectelor menționate anterior, toate cu valoare pozitivă, să aibă și unele consecințe mai puțin favorabile unuia sau altuia dintre statele membre. Un exemplu l-ar putea constitui transferul către instituții transnaționale a unor atribute proprii suveranității naționale. La fel, nu este exclus ca percepția populației privind necesitatea eforturilor pentru apărare să fie una negativă, dacă se are în vedere aparenta lipsă a amenințărilor, mai ales a celei de tip militar la adresa securității naționale. De asemenea, este posibil ca utilitatea participării unor structuri militare românești la misiuni de apărare colectivă, în alte spații decât cel național,

să nu fie înțeleasă de către toți contribuabilii. În plus, sistemul apărării colective poate adopta, pe plan intern și extern, măsuri diverse ca natură și conținut pe care, în mod normal, statul respectiv nu le-ar fi luat.

Bineînțeles, participarea la misiuni specifice apărării colective poate produce efecte negative și în ceea ce privește sentimentele și atitudinile de dragoste de țară. Acțiunile militare din sistemul apărării colective se vor desfășura în structuri mixte, multinaționale și sub drapele străine, nu numai sub steagul național. Aceasta poate face ca unii dintre militari să trăiască sentimente contradictorii privind motivația participării la asemenea acțiuni. La fel pot să apară unele tensiuni între militarii diferitelor state, cauzate de cunoașterea reciprocă limitată în ceea ce privește unele obiceiuri și tradiții naționale. În același timp, participarea la apărarea colectivă se face numai cu militari de profesie. Conscripții nu sunt admiși în cadrul unor astfel de structuri militare. Aceasta poate avea ca efect, în timp, o răcire a raporturilor, până acum puternic pozitive, între armată și națiune. De aceea, unii autori străini, vorbind despre o armată a viitorului de tip non linear, apreciază că o caracteristică a instituției militare va fi ancorarea ei în societal⁷³. Cu alte cuvinte, societatea va trebui să se implice activ, prin cetățenii săi, în tot ceea ce privește armata țării.

3. Apărare națională și apărare colectivă – realități corelative

Apărarea națională și apărarea colectivă, ambele activități umane complexe, constante și sistematice, se află în corelație. Dacă analiza acestei corelații se vrea să fie una pertinentă, obiectivă, corectă și urmată de concluzii realiste, atunci trebuie să pornească de la contextul în care ea se realizează. Este vorba de faptul dacă un stat independent și

⁷³ Lt.col. emg Monnerat, Ludovic, *Vers une armee non lineare*, în [http://www. Checkpoint-online.ch/Checkpoint/Actuel/Index.html](http://www.Checkpoint-online.ch/Checkpoint/Actuel/Index.html)

suveran *face parte sau nu dintr-o organizație politico-militară* ce are ca menire apărarea colectivă. Aceasta deoarece într-un fel anume își concepe și organizează apărarea națională un stat care nu este membru al unei alianțe politico-militare și într-o manieră cu totul diferită o țară care face parte dintr-un sistem de apărare colectivă. Printre cele mai cunoscute exemple de asemenea de alianțe se numără NATO și Organizația Statelor Americane.

3.1 Apărarea națională: realitate dinamică

Conceptul de „apărare națională” poate fi definit atât în sens larg, cât și în sens restrâns. Procedând astfel se asigură o înțelegere adecvată a ceea ce înseamnă apărarea națională, atât pentru publicul larg, cât și pentru specialiștii militari și civili.

În sens larg, apărarea națională este definită ca „apărare a țării prin utilizarea în totalitate a disponibilităților de ordin militar, civil, economic și psihologic, în scopul asigurării rezistenței în fața unei primejdii”⁷⁴.

Apărarea națională cuprinde ansamblul de măsuri și activități adoptate și desfășurate de către un stat în scopul de a garanta independența și suveranitatea națională, integritatea teritorială, de a proteja viața și bunurile populației, precum și susținerea intereselor fundamentale ale țării. Aceasta presupune adoptarea de către instituțiile specializate ale statului a unei game sporite de măsuri și activități din domeniile economic, politic, militar, juridic, diplomatic, cultural, demografic etc., atât la pace, cât și în timp de război, pentru a promova și susține interesele naționale.

Politica de apărare a statului constituie forma pe care o îmbracă măsurile și activitățile ce se derulează, sistematic și constant, pentru preservarea independenței, suveranității, integrității teritoriale și unității sale, precum și a vieții și bunurilor populației în orice condiții și în orice moment. De

⁷⁴ Gl.bg. (r).prof. univ. dr. Onișor, Constantin, *op. cit.*, p. 324.

regulă, statele își prezintă politica de apărare într-un document intitulat „*Carta albă a securității și apărării naționale*”.

Apărarea națională, ca ansamblul de măsuri și activități adoptate și puse în practică de statul respectiv pentru a garanta suveranitatea națională, independența, integritatea teritorială, viața și bunurile populației, vizează și asigurarea unui climat de siguranță, prevenirea pericolelor și amenințărilor de orice fel. Ea, ca atribut al statului, se concepe și planifică ținându-se seama de: interesele naționale fundamentale; specificitatea riscurilor și amenințărilor la adresa sa; natura vulnerabilităților sociale, economice, demografice etc.; caracteristicile teritoriului național; situația geopolitică și tendințele de evoluție ale acesteia; legislația internă și dreptul internațional; prevederile Constituției și ale celorlalte legi ale țării; prevederile tratatelor și convențiilor internaționale la care statul este parte.

În același timp, statul respectiv are în vedere și potențialul său economic, militar, demografic când își stabilește dimensiunile și coordonatele apărării naționale. De exemplu, România, ca stat membru cu drepturi depline al NATO, potrivit „*Forței Obiectiv - 2007 revizuită fundamental*”, are ca misiune esențială pentru armată să participe la apărarea intereselor naționale în afara granițelor sale, incluzând participarea la operații militare de mare intensitate, cu forțe robuste, moderne, interoperabile, capabile să ducă operații de apărare colectivă, departe de teritoriul național și să se autosusțină în absența sprijinului națiunii gazdă. În acest scop, sunt constituite forțe cu nivel ridicat al capacității operaționale destinate pentru apărarea colectivă și forțe destinate pentru sprijin și apărare. Acestea din urmă includ: forțe pentru îndeplinirea unor misiuni pe teritoriul național, forțe pentru sprijinul instituțiilor statului și autorităților locale, forțe pentru limitarea și înlăturarea efectelor dezastrelor de orice fel, forțe pentru căutare-salvare.

De regulă, un stat poate să aleagă una dintre următoarele variante pentru a-și asigura apărarea națională: *singur sau împreună cu alte state*. Totuși, astăzi, puține state optează voluntar pentru prima modalitate de apărare. Însă dacă s-a ales această cale, atunci statul respectiv adoptă fie un statut de *neutralitate*, fie o doctrină a *luptei întregului popor*. Istoria a demonstrat că ambele variante ascund multe vulnerabilități și că, la nevoie, nu sunt atât de eficace pe cât speră cei care le-au adoptat.

Varianta „apărare colectivă” constituie o altă opțiune a statelor pentru prezervarea intereselor fundamentale naționale. Dacă nu toate statele pot ajunge la împlinirea unei asemenea aspirații, din diferite motive, atunci ele apelează la formula parteneriatului (ca element pregătitor pentru o eventuală integrare într-o organizație politico-militară) sau a unor tratate bilaterale, ca soluție de moment.

3.2. *Apărarea națională și apărarea colectivă – realitate și percepție socială în România*

România, în martie 2004, a devenit stat membru NATO cu drepturi depline, statut care permite să se afirme că apărarea colectivă reprezintă o realitate de netăgăduit pentru aceasta. Desigur, această calitate nu diminuează cu nimic din responsabilitatea ce revine statului român pentru organizarea apărării sale naționale.

De altfel, apărarea națională reprezintă unul din domeniile esențiale ale securității unui stat și un atribut inalienabil al acestuia. Prin urmare, ea prezintă un interes major pentru factorii de decizie politico-militară ai oricărui stat independent și suveran. De aici preocuparea constantă a instituțiilor abilitate ale statului de a elabora o politică de apărare coerentă, adecvată situației concrete a mediului de securitate național și internațional, precum și flexibilă în raport cu exigențele alianței politico-militare din care țara face parte.

În „*Carta albă a securității și apărării naționale*” statul prezintă date și informații despre: politica de securitate; politica de apărare; componentele sistemului securității naționale; tendințele de evoluție ale sistemului de securitate națională.

În scopul de a evidenția cum apartenența sau nonapartenența unui stat la o organizație politico-militară, ce are menirea de a asigura apărarea colectivă a membrilor săi, influențează politica de apărare națională, se va prezenta succint conținutul a două documente similare românești referitoare la problema supusă analizei. Este vorba despre două documente ale Guvernului României referitoare la politica sa de securitate și apărare: „*Carta albă a Guvernului. Armata României 2010: reformă și integrare euro-atlantică*”⁷⁵ și „*Carta albă a securității și apărării naționale*”⁷⁶.

Analiza conținutului acestor două documente conduce la următoarele constatări:

1. *Există diferențe semnificative* între ele în ceea ce privește *maniera de abordare a problematicii securității și apărării naționale*. În timp ce „*Carta albă*” din anul 2000 vine cu „oferta” României privind asigurarea apărării naționale și rolul său de generator de securitate în regiune, „*Carta albă*” din anul 2004 prezintă statul român ca actor regional și internațional, cu preocuparea de a-și consolida statutul de contributor la securitatea regională;

2. *Primul document* (cel din 2000) *tratează politica de securitate și apărare în același capitol*, iar cel de-al doilea document (cel din 2004) face analiza aceluiași subiect *în două capitole distincte*, pe mai multe pagini și cu un conținut diferit;

3. *Dacă în anul 2000 sunt prezentate argumentele pentru care România trebuie să fie primită ca membru al Alianței*

⁷⁵ Guvernul României, *Carta Albă a Guvernului. Armata României 2010: reformă și integrare euro-atlantică*, Editura Militară, București, 2000.

⁷⁶ Guvernul României, *Carta Albă a securității și apărării naționale*, București, 2004.

Nord-Atlantice și al Uniunii Europene, în 2004 se vorbește despre procesul de integrare a țării în NATO și de cooperarea politico-militară cu structurile UE;

4. *Viziunea asupra armatei este diferită* în cele două documente. În documentul din anul 2000 se insistă pe direcțiile de înfăptuire a reformei din instituția militară, pe participarea la Parteneriatul pentru Pace, iar în cel din anul 2004 este analizată reforma înfăptuită și hotărârea de a o continua, precum și participarea unor structuri militare românești la operațiuni de răspuns la crize;

5. *Percepția riscurilor și amenințărilor la adresa securității și apărării naționale este diferită* în cele două documente. Astfel, în documentul din anul 2004 amenințările și riscurile principale privind securitatea națională sunt similare cu cele cu care se confruntă Alianța Nord-Atlantică, respectiv terorismul internațional și proliferarea armelor de distrugere în masă;

6. În timp ce „*Carta albă*” din anul 2000 se încheie cu un capitol intitulat „*Concepția Ministerului Finanțelor privind sistemul de apărare al României*”, cea din anul 2004 aduce elemente de noutate. Astfel, capitolul 9 face o analiză succintă și la obiect a perspectivelor de dezvoltare ale României, iar documentul se încheie cu „*Perspective ale reformei sectorului de securitate*”. Aceste două capitole evidențiază schimbarea de viziune și de perspectivă a României în domeniul securității și apărării naționale. Acum și pe viitor, țara noastră se va implica activ, datorită statutului său de stat membru al Alianței Nord-Atlantice, în toate evenimentele și oriunde în lume acolo unde o impun interesele naționale, provocările la adresa securității interne și internaționale.

Această analiză, destul de concisă, a modului în care sunt concepute securitatea și apărarea națională de către autoritățile statului român, în două momente diferite - interval de timp în care statutul României s-a schimbat radical, din *țară*

nealiată și nevoită să-și proiecteze și să-și înfăptuiască un sistem propriu de securitate și apărare națională, prin forțele sale, la cel de *stat membru cu drepturi depline* al celei mai puternice organizații politico-militare din lume, NATO - evidențiază importanța apartenenței la o alianță destinată să asigure apărarea colectivă.

Dacă în documentul din *anul 2000 transpare speranța că România* va convinge Alianța Nord-Atlantică că are argumente solide să dobândească calitatea de membru al acesteia, în cel din *anul 2004 se „citește” siguranța* cu care țara noastră abordează problematica securității și apărării naționale. În prezent, statul român este preocupat să-și îndeplinească cât mai riguros obligațiile asumate prin integrarea în NATO și să răspundă afirmativ cerințelor aderării la Uniunea Europeană.

Totodată, „Carta albă a securității și apărării naționale”, prin conținutul său, degajă *optimism* privind evoluția democratică a țării noastre și *responsabilitate*, atât față de asigurarea securității interne, cât și sporirea rolului său de contributor la securitatea regională și globală.

În concluzie, se poate afirma că statutul de stat membru al unei importante alianțe politico-militare își pune amprenta pe atitudinea și comportamentul țării respective în sensul creșterii încrederii în sine și în partenerii săi, al asumării voluntare și conștiente de responsabilități importante privind securitatea și apărarea națională, regională și globală. De fapt, o țară membră a unei alianțe politico-militare puternice acționează cu curaj în apărarea și promovarea intereselor naționale, atât pe plan intern, cât și extern, știind că, la nevoie, nu este singură, ci sprijinită efectiv de partenerii săi.

În același timp, apărarea națională, pentru un stat membru al unei alianțe politico-militare, de talia celei nord-atlantice, are alte dimensiuni și coordonate de desfășurare, decât în cazul unei țări ce nu are respectiva calitate (membră a unei redutabile alianțe politico-militare). Mai întâi, această țară

nu va fi luată niciodată prin surprindere de un atac armat din parte unui stat din afara alianței. Modul de organizare și funcționare ale NATO a demonstrat că se descoperă, în timp optim, orice mișcare de forțe armate în vecinătatea spațiului său. Apoi, apărarea națională ar trebui să dispună de forțe și mijloace care să dea riposta convenită oricărui agresor până când trupele aliate ajung în țara agresată. În acest sens, potrivit „*Forței Obiectiv - 2007 revizuită fundamental*”, România are prevăzute forțe capabile să dea riposta convenită unui atac asupra teritoriului său, așa-numitele „forțe destinate pentru sprijin și apărare”, care îndeplinesc misiuni pe teritoriul național.

Astăzi, problema pregătirii și deplasării forțelor Alianței acolo unde se impune este rezolvată, atât tehnic, cât și organizațional. În fine, NATO, la Summit-ul de la Istanbul (2004) a adoptat o strategie proactivă, ce are drept principal scop descurajarea atacurilor armate, prin surprindere, ale vreunui stat împotriva membrilor respectivei Alianțe.

Apărarea națională, în cazul unei țări membră a NATO, este o componentă a sistemului apărării colective specifice acestei Alianțe. Aceasta trebuie să răspundă prompt, oportun și optim cerințelor impuse de Alianță fiecărui stat membru în ceea ce privește dimensiunile, calitatea, instruirea, pregătirea și dotarea cu mijloace de luptă a forțelor armate naționale.

Desigur, pentru țara noastră se impune o abordare realistă a cerințelor și exigențelor, în planul apărării și securității naționale privind posibila sa integrare în Uniunea Europeană. Aceasta din urmă dorește să-și creeze o structură militară proprie, deși majoritatea statelor ce o compun fac parte și din Alianța Nord-Atlantică. De aici se pot ivi unele divergențe între cele două organizații - NATO și UE. În acest context, politica de securitate și apărare a țării noastre ar trebui să se bazeze pe certitudini, cum ar fi calitatea de membru al NATO și Parteneriatul Strategic Intensificat cu Statele Unite,

dar fără a adopta o atitudine ostentativă sau exclusivă de raliere la punctele de vedere ale Alianței Nord-Atlantice sau ale Washingtonului⁷⁷.

Totodată, în România, reforma armatei a urmat o cale specifică statelor membre ale unei alianțe politico-militare redutabile și active pe plan internațional. Aceasta se poate constata din analiza:

- structurii și dimensiunilor marilor unități și unități din compunerea categoriilor de forțe ale armatei; mărirea efectivelor armatei naționale – s-a preferat o armată de profesioniști, de mici dimensiuni, flexibilă și suplă, uneia de masă, cu efective numeroase, „fixată” la teren. De fapt, s-a adoptat „...o nouă concepție de structurare a entităților militare luptătoare, care trebuie să răspundă următoarelor cerințe: suplețe, mare mobilitate și putere de foc, capacitate ridicată de dislocare și de autosusținere în teatru, timp redus de reacție, capabilitate de îndeplinire a tuturor misiunilor ce revin Alianței (conform articolului 5 și în afara acestuia)”⁷⁸;

- amplasarea marilor unități și unități pe teritoriul național s-a făcut după criterii noi, proprii unei armate a unui stat ce este parte componentă a unei alianțe politico-militare;

- pregătirea și instruirea efectivelor, dotarea lor cu armament și tehnică de luptă etc. s-a făcut și se face potrivit principiilor, normelor și procedurilor Alianței Nord-Atlantice;

- participării unor structuri militare românești la misiuni diverse în afara frontierelor naționale.

⁷⁷ Vezi: *Politica de securitate și apărare va accentua dilemele României*, în ziarul **Cotidianul** din 29.07.2004, p. 4. Studiul avansează o serie de posibile scenarii în ceea ce privește politica europeană de securitate și apărare, relațiile transatlantice și raportarea României la acestea și oferă câteva concluzii și recomandări pentru o posibilă abordare pe termen scurt a situației.

⁷⁸ Gl. mr. dr. ORZEAȚĂ, Mihai, *Cerințe și măsuri în domeniul militar pentru a realiza corelația apărare națională - apărare colectivă*, în revista **Gândirea militară românească** nr. 6/2003, p. 12.

În același timp, s-a avut în vedere infrastructura care „...constituie suportul material pentru realizarea corelației apărare națională - apărare colectivă de la spații de lucru pentru elaborarea concepției, a planurilor și programelor, până la căi de comunicații pentru transmiterea informațiilor, respectiv, pentru transportul materialelor și al personalului și, de asemenea, simulatoare, terenuri și poligoane pentru instrucție etc.”⁷⁹.

Toate acestea dovedesc că, la nivelul societății românești și, respectiv, al armatei naționale, se derulează un proces de transformare a mentalităților și obiceiurilor în direcția însușirii a noi modele comportamentale ce derivă din statutul României de stat membru cu drepturi depline al Alianței.

4. Concluzii

- Apărarea națională, apărarea colectivă și apărarea comună sunt trei concepte frecvent folosite în literatura de specialitate. Conținutul, natura și dimensiunile lor sunt diferite, deși, în final, scopurile și obiectivele urmărite se suprapun până la identificare.

- Conținutul, organizarea și structura apărării naționale diferă de la țară, la țară în funcție de o serie de criterii, însă criteriul esențial îl reprezintă apartenența la o alianță politico-militară redutabilă, ca dimensiuni, forță, mijloace și efective, precum și activă pe plan internațional. Astfel, un stat membru al Alianței Nord-Atlantice își proiectează și organizează apărarea națională pornind de la faptul că, la nevoie, va fi sprijinit de celelalte țări partenere. Prin urmare, el va trebui să facă față unei agresiuni câteva zile până când Alianța intervine în favoarea sa. În principal, componentele militară și sociopsihică vor fi mai intens solicitate în primele zile ale

⁷⁹ Ibidem, p. 14.

efortului armat, când ponderea națională va fi mai consistentă⁸⁰. Desigur, nu trebuie exclusă posibilitatea ca și după primirea sprijinului acordat de Alianță, anumite activități militare strict specifice apărării naționale, să continue concomitent cu cele de apărare colectivă.

- Apărarea colectivă presupune sprijinul reciproc al statelor membre ale unei alianțe politico-militare atunci când unul sau mai multe dintre ele fac obiectul unei agresiuni, potrivit articolului 1 al Cartei ONU. În acest context, fiecare stat își dimensionează participarea la misiuni cu efective militare, cu mijloace de luptă și resurse financiare potrivit puterii sale economice și angajamentelor asumate la primirea calității de membru al Alianței.

- Apărarea comună diferă de apărarea colectivă prin conținutul și modul de implicare al statelor participante. De fapt, în acest caz, apărarea se realizează prin constituirea, cu aportul și efortul susținut al țărilor implicate, a unor forțe armate comune permanente, aflate sub comanda unei comenzi supranaționale, cu misiunea de a le apăra și promova interesele la fel cum ar face-o o armată națională.

- Indiferent de tipul de apărare ales de un stat, acesta trebuie să corespundă necesităților de prezervare a suveranității, a independenței, a unității și a integrității teritoriale a țării respective. În acest context, apărarea va trebui să răspundă flexibil și adecvat provocărilor lumii de astăzi, adică riscurilor și amenințărilor de orice natură și proveniență.

⁸⁰ col. dr. Dolghin, Nicolae, *Articolul 5 al Tratatului de la Washington - sursă pentru apărarea colectivă și apărarea națională*, în *Revista de științe militare* nr. 2 (5), 2003, p. 19.

ANEXA NR. 1

*Apărarea integrată (națională)*⁸¹

- sistem de apărare adecvat;- nivel al structurii militare integrate alianței;- forțe și mijloace cu grade diferite de operaționalizare;- acțiuni multiple de prevenire și preîntâmpinare;- conflict armat.

⁸¹ Gl. bg.(r) prof. univ.dr. Onișor, Constantin, col. prof. univ. dr. Gheorghe Udeanu, *Bazele strategiei militare*, Ed. UNAp, București, 2004, p. 22.

ANEXA NR. 2

*Apărarea colectivă - evoluție*⁸²

1945 Carta ONU Art. 1- stabilitate globală; Art. 51- autoapărare individuală/colectivă.	1949 Tratatul de la Washington Art. 5- apărare colectivă euro-atlantică; Art. 12- pacea și securitatea euro-atlantică.
1993 Tratatul Uniunii Europene (Bruxelles) Art. V- securitatea și apărarea comună europeană	

⁸² Idem, p. 133.

ANEXA NR. 3

*Apărare colectivă*⁸³

- politică de izolare a adversarului;
- sistem defensiv, structurat, echilibrat, activ;
- acțiuni de intimidare, descurajare;
- planificare strategică elevată;
- diplomatie anticipativă; forțe și mijloace adecvate.

⁸³ Idem, p. 137.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE

Redactor: Corina VLADU
Corector: Camelia MIHĂILESCU
Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 02.03.2005

Hârtie: A3
Coli tipar: 7,25

Format: A5
Coli editură: 3, 625

Lucrarea conține 116 pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București

Telefon: (021) 410.52.20

Fax: (021) 410.03.64

B. 272/05/342

C. 224/2005